

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Min norske arv

Essays om norsk og dansk

Knud Wieth-Knudsen

Min norske arv

Essays om norsk og dansk

Knud Wieth-Knudsen

Min norske arv

2. udgave, 2004 ved Humlebo Forlag

Typografi ved Mette Rasmussen. Bogen er sat med Garamond.

ISBN 87-990103-1-3

Mangfoldiggørelse af indholdet af denne bog eller dele heraf er i henhold til gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt uden forudgående aftale med Humlebo Forlag.

Dette forbud gælder såvel tekst som illustrationer og omfatter enhver form for mangfoldiggørelse, det være sig ved trykning, fotokopiering, duplikering, båndindsplining, lagring på elektroniske medier m.v.

Trykt i Danmark 2005

Indhold

Præsentation	7
Mellem brødre	9
Das lächerliche Ländchen	14
Kom til Norge	18
Firehundredårsnatten	22
Tabet af Norge	28
En broder i nød	33
Norge genfødt	38
Peer Gynt	41
Den rigest udstyrede nordmand	45
Fra Grieg til Carl Nielsen	49
Modersmålet	54
Norges gamle hovedstad	57
Lærdom i nord og syd	63
Weserübung	70
Besættelse	74
Eurotopler	83
Vandrefugle	87

Præsentation

»Jeg er norsk! og naar jeg siger, at jeg er norsk, saa tror jeg at have sagt nok! jeg er fast i Trævlerne, som Urkjeldene i gamle Norge... Frit taler jeg fra Lungen, og Dansken maa vænne sig til den fri Lyd, og det vil han i sin skandinaviske Klamren til vort stolte Klippeland, Verdens Urknold!«

»Saaledes kunde nu aldrig en dansk Las tale! Det er ikke vor Natur. Jeg kender mig selv, og som jeg ere alle vore Laser, vi ere saa godmodige, saa beskedne, vi tro saa lidet om os selv... For Resten, det kan jeg forsikre Dem, kender jeg tilfulde min egen gode Bonitet, men jeg taler ikke om den, saadan Fejl skal ingen kunne beskyldte mig for«.

Ovenstående dialog er hentet fra H C Andersens eventyr Laserne. Digteren havde været på rejse i Norge, og hans humoristiske historie om Laserne fremstiller i digterisk koncentreret form forskellen på norsk og dansk temperament, sådan som han opfatter den. Sat på spidsen, javel, men ellers var det jo ikke humor...

Selv er jeg opvokset i Norge, hvor jeg har levet mine første 20 år. De år lever stærkt i min erindring, i min bevidsthed og i mine holdninger. Kort sagt, jeg vedkender mig min norske arv, og trods de mange år jeg nu har tilbragt i Danmark har jeg ikke sat denne arv over styr – den vil altid være en del af min identitet...

Lyngby, februar 2005

Knud Wieth-Knudsen

Mellem brødre

Et af mine stærkeste indtryk under min norske opvækst var nordmændenes patriotisme, deres begejstring for fædrelandet, der på helt overvældende måde kommer til udtryk den 17. maj, Norges grundlovsdag, hvor man fejrer den frie norske forfatning fra 1814.

Det sker med musik i gaderne fra den årlige morgen, fulgt op af store optog af børn og voksne – skoler, gymnasier, studenter og borgere marcherer under faner og viftende flag, der holdes møder med taler og hyldest til grundloven, der synges fædrelandssange, der festes overalt til de sene timer.

I Danmark forholder man sig mere forbeholdent, for ikke at sige køligt til fædrelandet, og grundlovsdagen, der markerer forfatningen af 1849, betyder ikke noget særligt. Der afholdes ganske vist grundlovs møder den 5. juni, og prominente politikere holder politiske taler, men der er ingen folkefest, der høres ingen jubel – her går man ikke i optog og synger fædrelandssange og vifter med flaget.

I Danmark er grundlovsdagen mest en velkommen fridag, hvor man haster ud til sommerhus og strand, hvis vejr og vand er til det.

Er danskerne da mindre patriotiske, mindre fædrelandsbejstrede end nordmændene – eller måske bare mere tilbageholdende og blufærdige, når det drejer sig om at vise følelser og entusiasme?

Nationalsangen

Lad svaret stå hen – indtil videre! Det er måske en tilfældighed, at der allerede i nationalsangene spores en påfaldende forskel i den norske og danske holdning til fædrelandet.

Den norske nationalsang er som bekendt skrevet af *Bjørnstjerne Bjørnson*, og han indleder sit digt (1859) med en enfoldig, men stærk og selvbevidst bekendelse til fædrelandet:

*Ja vi elsker dette landet,
som det stiger frem
furet, vejrbidt over vandet
med de tusen hjem.*

Til fædrelandet hører far og mor, slægt, fortid, historie. Uden historie og historisk bevidsthed intet fædreland. Det fortæller Bjørnson i de følgende strofer:

*elsker, elsker det og tænker
på vor far og mor
og den saganat som sænker
drømme på vor jord*

Og i de næste vers hører vi om Harald Hårfagre, der samlede Norge, Olav den Hellige, der kristnede landet, og andre af fortidens kæmper.

Helt anderledes er den danske nationalsang af *Oehlenschläger* (1823):

*Der er et yndigt land,
det står med brede bøge
nær salten østerstrand;
det bugter sig i bakke, dal
det hedder gamle Danmark...*

En poetisk beskrivelse af Danmark, meget køn – yndigt! – men uden nogen direkte patriotisk bekendelse til fædrelandet, selv om Oehlenschläger selv satte »Fædrelands-Sang« som overskrift på sit smukke digt.

Der findes også en anden og meget markant forskel på den norske og den danske nationalsang: Bjørnsons digt ender med et klart løfte om at forsvare fædrelandet, hvis det bliver nødvendigt:

*Og som fædres kamp har hævet
det fra nød til sejr
også vi, når det bli'r krævet
for dets fred slår lejr.*

– For dets fred slår lejr! Nordmændene vil om nødvendigt kæmpe for fædreland og frihed, som de gjorde det den 9. april 1940.

Hos Oehlenschläger hører vi ganske vist om nogle harniskklædte kæmper, der i fordums tid drog frem »til fjenders mén«. Hvor er de kæmper nu henne? jo

*nu hvile deres bene
bag højens bautasten.*

Her er ingen visioner om, at kæmperne – når det bli'r krævet! – vil rejse sig til fædrelandets forsvar, kun en forsikring om, at

*Vort gamle Danmark skal bestå
så længe bøgen spejler
sin top i bølgen blå*

En meget romantisk erklæring, der jo imidlertid nøgternt vurderet nærmest kan sidestilles med et brageløfte. Dog – for digteren findes der altså et »Gamle Danmark«, Oehlenschlägers omskrivning for fædrelandet. Hvad findes der i dag?

Ja, der kunne svares med et modspørgsmål: hvem tør i dag tale endsige skrive seriøst om »Gamle Danmark«? Sidst jeg hørte dette udtryk, blev det brugt som en vrængende overskrift i en TV-serie om Danmarks nyeste historie.

»Gamle Danmark« har fået sin foragtede plads på linie med treenigheden »Gud, konge og fædreland«. I denne treenighed synes det at være fædrelandet, der peges fingre ad, da der vel næppe er noget galt med Gud eller med monarkiet, som de fleste danske vistnok stadig går helhjertet ind for...

Dig elsker jeg...

Hvorfor denne danske skyhed/blufærdighed over for fædrelandet? Den spores sågar i Folkehøjskolens sangbog, hvor »Der er et yndigt land« tillige med andre nationale sange tidligere var samlet i et afsnit med overskriften »Fædrelandet«. I de nyere udgaver er »Fædrelandet« imidlertid forsvundet og erstattet med det mere neutrale »Danmark«.

Sangbogen er udgivet af Foreningen af Folkehøjskoler i Danmark, og jeg kender ikke motiverne til fædrelandets forsvinden fra sangbogen. Det er tænkeligt, at foreningen er bange for at fædrelandskærlighed og patriotisme skal blive forvekslet med nationalisme, trods den afgørende forskel på disse holdninger.

Patrioten elsker sit fædreland, det er hans stædet, som det så smukt udtrykkes af H.C. Andersen:

*I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme
der har jeg rod, derfra min verden går;*

Derfra min verden går! Patrioten har sit givne udgangspunkt i fædrelandet, og det behøver ikke at begrænse hans udsyn til det store udland – eller »den grænseoverskridende verden«, som det vistnok hedder i dag. Men patrioten glemmer/fortrænger ikke sit stædet – det gjorde H.C. Andersen heller ikke: alle vers ender med en kærlighedserklæring:

Dig elsker jeg – Danmark, mit fædreland!

Ja, vi elsker dette landet – i Norge er det blevet nationalsangen – men hvem turde i dag foreslå H.C. Andersens digt med »Dig elsker jeg – Danmark, mit fædreland« ophøjet til dansk nationalsang? De danske er tilsyneladende for blufærdige, for undselige til at vedgå, at de elsker eller blot værdsætter deres fædreland – det ville jo være den skinbarlige nationalisme?

Men nationalisten er af en ganske anden og mindre ædel støbning end patrioten. Nationalisten mangler udsyn – han/hun lovpriser selvhævdende og ukritisk sit eget land, dvæler gerne ved fortidig helledåd – om end den er indbildt – og foragter det fremmede.

Kong Christian...

Man kan imidlertid sagtens finde nationalistiske toner i den danske sangskat. Tør jeg fremhæve den pompøse hymne »Kong Christian stod ved højen mast« – en sang, som jeg lærte at kende allerede under min norske skolegang.

De norske skoledrenge morede sig højlydt over lovprisningen af den danske heltekonge, der fægtede så tappert i røg og damp. Det var måske en lidt upassende munterhed, men nordmændenes respekt endsige beundring for den danske krigsindsats gennem århundrederne kan, når sandt skal siges, ligge på et meget lille sted.

Kong Christian 4. deltog ganske vist modigt i søslaget 1644 i Kielerbugten (Kolberger Heide), men det var jo ikke ham, der førte flåden – det gjorde rigsdmiralen Jørgen Vind, der faldt i slaget, som i øvrigt endte uafgjort – og den danske heltekonge tabte som bekendt krigen mod Sverige og måtte året efter afstå både danske og navnlig også store norske landområder!

Må jeg tilføje, at jeg ikke kender nogen tilsvarende norsk sang!

Das lächerliche ländchen

I Norge blev jeg ofte drillet med, hvor småt alting er i Danmark. Skønt jeg talte og skrev norsk og fungerede som norsk i skolen, vidste mine kammerater naturligvis, at jeg var af dansk afstamning.

Altså fik jeg jævnlige at vide, at Norge er 8 gange så stort som Danmark, at Norges højeste fjeld Galdhøpiggen er over 16 gange så højt som Himmelbjerget (alene navnet »Himmelbjerget« fik de norske gutter til at flække af grin), og at Norges længste elv Glomma er 4 gange så lang som Gudenåen – og så kan Norge byde på utallige vældige brusende fosser, men hvad har flade Danmark at vise frem?

Selv prøvede jeg at finde noget, hvor Danmark var størst, men kunne ikke rigtigt komme i tanker om andet end hovedstaden. Men den sammenligning interesserede ikke rigtigt mine kammerater...

Nuvel, jeg forlod det imponerende store Norge og rejste ned til lille Danmark – »dette latterlige lille land«. Denne respektløse vurdering af Gamle Danmark tillægges ofte den tyske befuldmægtigede under besættelsen *Werner Best*. Den skal være fremkommet under et møde 29. august 1943 med den danske presse om den danske modstand mod besættelsen (jf. »Besættelsen og frihedskampen 1940-45« s. 86, Politikens Forlag).

Der hersker imidlertid tvivl om, hvad det egentlig var, Werner Best sagde og mente: »dette latterlige lille land« eller »dette latterligt lille land«? Selv hævdede Best at have givet udtryk for noget helt tredje: at det var latterligt, hvis man i et så lille land troede, at man ved at etablere en »modstandsbevægelse« kunne få indflydelse på krigens forløb og på slutresultatet (»Danmark i Hitlers hånd« s. 337).

Hvis Werner Best imidlertid har omtalt Danmark som »et latterligt lille land«, var han ingenlunde først med denne tankegang: i Vogel-Jørgensens og Poul Zerlangs bog »Bevingede Ord« (9. udgave) citeres en ledende artikel i dagbladet Politiken 9. sept. 1888 for følgende markante synspunkt:

»For så latterligt lille et folk som det danske, der end ikke i sine vildeste fantasier kan drømme om »at forsvare sit land«, må politik med nødvendighed være det samme som bestræbelserne for ikke at blive angrebet«.

»Bevingede ord« gør opmærksom på, at denne leder, skrevet af Politikens redaktør *Viggo Hørup*, er udeladt i det posthume udvalg *Hørup i Skrift og Tale* – den var åbenbart en kende for harsk – men et faktum er, at Hørup senere har givet udtryk for lignende omend knap så udfordrende synspunkter (fx. »et så ubetydeligt lands militærvæsen«).

»Latterligt lille folk« eller »ubetydeligt land« – tillagt en tysk politiker ville man stemple disse udtryk som nazi-tankegang, men da Hørup jo var dansk og ikke nazist, må hans svada vel nærmest vurderes som udtryk for national selvforagt, og den var han vistnok ikke ene om...

Det er en kendsgerning, at Danmark er et lidet land, men efter en nutidig betragtning er der ikke noget specielt latterligt i at være et lille land eller folk – i modsat fald ville der være mange latterligt små lande i FN!

I den danske befolkning var det imidlertid den almindelige opfattelse, at Werner Best havde omtalt Danmark som »dette latterlige lille land«. Danmark var altså både lille og latterligt, og med den 9. april og Danmarks modstandsløse underkastelse under den tyske besættelsesmagt in mente var det et skudsmål, der sved hårdt i folkets bevidsthed.

Nuvel, Danmark har engang været en stormagt – i al fald en stormagt i Norden – og nedturen fra historisk stormagt til nutidigt lilleland har utvivlsomt været en smertefuld proces med varige og dybtgående virkninger for folkesjælen.

Er Danmark et latterligt land eller latterligt lilleland? – svaret er: ingen af delene, for latterlig er kun den, der puster sig op og prøver at gøre sig større eller bedre eller mere betydningsfuld end formatet kan holde til.

Og den skavank kan da ikke med nogen føje tillægges den danske nation eller dens befolkning og ledere? Her kender man ganske vist til fulde sin egen gode bonitet – ligesom den danske klud i H.C. Andersens eventyr – men man taler såvist ikke om den...

Og dog – vores store nationalskjald Grundtvig både kender den og taler om den i sit berømte digt : »Langt højere bjerge så vide på jord man har, end hvor bjerg kun er bakke«. Her trøstes vi med, *at* der nok skal findes langt kønnere egne udenlands, *at* større bedrifter vel sagtens øves der, *at* der måske findes klogere folk med finere sprog ude i den store verden, men alligevel – vi er nu ikke så ringe endda! Denne særlige danske selvforståelse har Grundtvig vistnok ramt temmelig godt med sine vers.

I øvrigt var Grundtvig langt forud for sin tid – han ender sit digt med en hyldest til velfærdsstaten, som han forestiller sig den: »og da har i rigdom vi drevet det vidt, når få har for meget, og færre for lidt«.

På det jævne, på det jævne!

Det at være dansk

Findes der stadig en størrelse, der med rimelighed kan kaldes det danske folk? »Folket« lever jo stadig i en række ordsammensætninger: det indgår i *Folketinget*, og her møder man flere politiske partier, der i deres partibetegnelse identificerer sig med folket (eller med en del af folket!). Man hører også om *Folkekirken* og om *Folkeskolen*, ja sågar om *folkehøjskoler*, og *folkelig* er stadig et ord, der anvendes flittigt i den politiske debat.

Der må altså – stadig – være et »folk« i Danmark! så burde vi også kunne tale om »fædrelandet«, for uden fædre og fædreland kan et folk vel ikke eksistere? For at vende tilbage til Grundtvig, så havde han sin egen poetiske opfattelse af folket:

*Til et folk de alle høre,
som sig regne selv dertil,
har for fædrelandet øre,
har for fædrelandet ild«.*

Bemærk – for at regne sig som dansk, skal man kunne mestre sproget, og man bør have »ild« for fædrelandet! Men kan man have ild – eller blot hengivenhed – for sit fædreland, hvis man ikke kender noget til – eller ikke vil kendes ved – fædrelandets historie?

Det er et kildent spørgsmål, for skoleundervisningen i Danmark har i mange år forsømt eller nedprioriteret faget historie – ikke mindst fædrelandets historie. Og når befolkningen er blevet – gjort – historieløst, hvad er der så tilbage af folket? *et spørgsmål*, fastslog en af vore mange lærde klummeskrivere (Berlingske Tidende 4.aug.2001).

Nej, folket og fædrelandet har ikke nogen særlig høj status for tiden. Men når først folk og fædreland er forkastet – ude af bevidstheden – så er der vel heller ikke noget man tør kalde dansk? Eller sagt på en anden måde – så er der ikke noget ved at være dansk! Jeg tænker på følgende sekvenser fra et digt af *Benny Andersen*, citeret af en tidligere kulturminister på Idrættens Rigsdag i Kolding og optrykt i Berlingske Tidende (12.10.1999):

*»Engang besat af gale germanere
snart besat af besatte danskere
mit land beboet af rygge
mit land hvor der jævnlige
er rift om sko
der er for små
mit land med skrumpehorisont
forvekslet med verdens navle«.*

Den populære danske forfatter håner og nedvurderer i haltende knækvers sine landsmænd. En lignende rolle påtog den tyske digter Heinrich Heine sig i sin tid med hensyn til det tyske folk, ganske vist med den væsentlige forskel, at Heinrich Heine var et digterisk geni, der formåede at formulere sig i stramt formulerede og rimede vers.

Hvordan befrier vi os for selvforagten? Den nyere danske historie er spækket med militære nederlag og smertelige tab af landområder. Det er i kulturen og den kulturelle fortid, vi skal finde vor selvforståelse og selvagtelse.

Kom til Norge...

Er der forskel på nordmænd og danskere? Ja vist, stor forskel. I Norge finder man næppe nogen, der dyrker selvforagten, underlegenhedsfølelsen eller attituden »vi er nu trods alt gode nok«. Tværtimod, en rigtig norsk nordmand fastslår med overbevisning, at »vi er de beste!«

Denne selvbevidste holdning har H.C.Andersen tilsyneladende oplevet, da han besøgte Norge, og det er vel sagtens med den erfaring han i sit eventyr lader den norske las prale: »Jeg er norsk, og naar jeg siger, at jeg er norsk, saa tror jeg at have sagt nok!«

Den norske selvtilid har åbenbart ikke ladet sig påvirke af, at nordmændene i flere hundrede år måtte finde sig i at blive kuert og undertrykt af Danmark, eller at Norge i næsten 100 år spillede 2. violin i personalunionen med Sverige. I den norske skole lærte jeg, at det var altid nordmændene, der stod sig bedst i de dansk-norske krige og fægtninger med Sverige. Og desuden: Norge var det første land i Norden, der fik en fri forfatning (1814) – længe før Danmarks juni-grundlov!

H.C.Andersen er i øvrigt ikke den første, der har beskrevet den norsk-norske nordmands ophøjede selvforståelse. Læs her nogle pluk fra En *Birkebeener-Sang*, skrevet af den norske digter og forfatter *Claus Frimann* (1746-1829):

*Melken sød at drikke,
Sirupskrukken slikke,
Var ei Nordmands Viis;
Drikke Elv og Kolde Vande
Drikke Drik, som varmed' Pande,
Det var Nordmands Viis.*

*Under Duun at varme
Hvide bløde Arme,
Vår ei Nordmands Viis;
Bruge Steen til Hovedpude,
Naar han var i marken ude,
Det var Nordmands Viis.*

*Pigers Skoe at kysse,
Pattebarn at dysse,
Vår ei Nordmands Viis;
Med en halv afhuggen Hage
Sin Venindes Kys at Tage,
Det var Nordmands Viis.*

Nej vist, den bløde og varme hygge var aldrig nordmænds vis, derimod det barske og hårde liv! Frimanns humoristiske vers er stadig populære i Norge – jeg har selv set dem citeret eller travesteret i norske revyer. Tro mig, nordmændene er ikke uden selvironi, men de synes dog bedst om Frimanns sidste vers:

*Ja og Haand at give,
Og ej tro at blive,
Vår ei Nordmands Viis;
Hierte frem med Haand at bære,
Ven og Konge tro at være,
Det var Nordmands Viis.*

:Det er også det vers jeg selv synes bedst om...

Om humor i nord og syd

Den danske humor beskæftiger sig gerne med det norske broderfolk og har bl.a. produceret vittigheden om nordmanden, der er på besøg i København hos danske venner. De fører ham rundt til en række af hovedstadens mange seværdigheder, men deres norske gæst lader sig ikke imponere – tværtimod, hans kommentar er hver gang den samme: »Er dette noe særlig? nei kom til Norge, min far, så skal du se... «.

Man foretager også en udflugt til omegnen og passerer et hjem for mentalt handicappede, og her får nordmanden øje på nogle alumner på gårdtur. På hans spørgsmål forklarer hans danske ledsagere, en smule tøvende og forlegne, hvem det drejer sig om. Dog deres gæst føler sig aldeles ikke genert, men kommenterer med højlydt begejstring: »Ja så? nei kom til Norge min far, så skal du se idioter... «.

Mine norske venner bryder sig ikke om denne vittighed – synes nok ikke den er særlig morsom – og desuden påpeger de, at ordstillingen på rigtig norsk skal være: Nei kom til Norge, far min... «, og det har de naturligvis ret i. Men selv synes jeg nu, at historien lyder bedst, nå den fortælles på dansk!

Den norske overlegenhedsfølelse er også temaet i skrønen om de to unge nordmænd, der kommer til København med Oslo-båden (som i Oslo kaldes *danskebåten*). De har fået et par genstande i Nyhavn, og i let overrilet tilstand flaner de nu ned ad Strøget, hvor de passerer en lirekassemand, der har en lille abe sidende ved pengeskålen (så det var altså i gamle dage!)

Med en flot håndbevægelse kaster den ene nordmand et pengestykke i skålen, og hans ven spørger forundret, hvorfor han dog gjorde det? »Jo da, jeg bryr mig ikke noe særlig om disse danskene, men de er nu så søte som små«.

– Og så er der historien om en nordmand, en svensker og en dansker der mødes og får sig en hyggesnak. Danskeren fortæller en vittighed, og selv ler han straks af den. Øjeblikket efter ler også svenskeren, hvorimod det varer lidt før nordmanden tør more sig – han skal nemlig først forvise sig om, at det ikke er ham, der gøres grin med...

Altså en ægte dansk drillehistorie med hip til nordmændene, men samtidig siger den også noget om dansk selvforståelse og overlegenhedskompleks.

For er det sandt, at nordmændene mangler humoristisk sans? det mener jeg ikke de gør. Sagen er, at i Norge skiltes man ikke så meget med sin humor som i Danmark, hvor humoren næsten har status som en særlig national dyd. Her er man second to none, og her får begrebet humor jævnlige en meget bred fortolkning. Skulle nogen føle sig stødt, har man svaret parat: du forstår vel en spøg, kammerat – eller har du ingen humoristisk sans?

»Den, som kun ta'r spøg for spøg, og alvor kun alvorligt – han og hun har faktisk fattet begge dele dårligt« (Piet Hein). Jeg må erkende, at denne i Danmark så højt beundrede anprisning af underfundighed og tvetydighed har jeg det ganske dårligt med!

Da jeg kom til Danmark, gik jeg til forelæsninger hos den meget værdsatte filosofi-professor *Victor Kuhr*, og jeg husker, at han bl.a. stillede følgende tankevækkende spørgsmål: kan underfundighed og tvetydighed forenes med ægte humor – er det etisk forsvarligt at være underfundig og tvetydig i samtale med andre mennesker?

Professoren lod svaret svæve i auditoriet, men jeg ved godt, hvad han mente, og jeg er ganske enig med ham.

Men jeg er jo også opfostret i Norge.

Firehundredårsnatten

Store og magtfulde staters undertrykkelse af mindre og svagere lande udgør et langt og dystert kapitel i historieskrivningen.

Der er eksempler nok i Europa, såsom Ruslands undertrykkelse af Finland og de baltiske folk, Ruslands, Østrigs og Preussen/Tysklands sønderdeling og undertrykkelse af Polen, Spanien og Frankrigs undertrykkelse af Nederlandene, Tyrkiets barbariske undertrykkelse af Balkan-folkene fulgt op af denne asiatisk stats ihærdige forsøg på at underlægge sig hele Europa – og ikke at forglemme Englands århundredlange hårdhændede undertrykkelse af det irske folk – et skræmmende kapitel, der endnu ikke synes færdigskrevet.

Set på denne baggrund har Danmark egentlig været heldig. Hvis de danske gennem århundreder havde været nabo til en samlet tysk stormagt, ville de højst sandsynligt have lidt samme grumme skæbne som irene i forhold til England. Men Tyskland blev heldigvis først samlet 1870 – og Danmark slip med skrækken. Så heldige har nordmændene ikke været! Deres fædreland var i mere end 400 år underlagt Danmark, det meste af tiden som et dansk lydrike. Det er denne langvarige periode, som Henrik Ibsen med sort humor har kaldt Firehundredårig Natten...

Kalmarunionen

Det er tankevækkende, at firehundredårsnatten begyndte med en union. Grunden blev lagt i 1397, da dronning Margrethe 1. ved Kalmarunionen formåede at forene Norge, Sverige og Danmark i et kongefællesskab.

Danmark var dengang den førende nordiske stat – Nordens stormagt! – og den danske dronning havde tydeligt nok stormagtsambitioner, som hun dog forstod at kamouflere med snedig statsmandskunst: de 3 lande skulle ifølge unionstraktaten styres hver for sig efter egne love, og Kalmarunionen var altså efter ordlyden kun en personalunion.

Det viste sig snart, at der i Sverige fandtes stærke kræfter, der absolut ikke ønskede at indordne sig under dansk stormagt, og svenskerne frigjorde sig, efter flere oprørske tilløb, helt og holdent fra unionen i 1523, da Gustav Vasa tog magten. Nogle år tidligere – i 1520 – havde Christian 2. («Christian Tyran!») forgæves søgt at opretholde unionen med magt ved at lade 80 svenske stormænd halshugge under Stockholms blodbad.

Sverige slap altså ud af unionen, men så heldig var Norge ikke. I 1450 bliver unionen mellem Norge og Danmark genopfrisket, efter at Christian 1. var kronet til norsk konge i Trondheim. Der udfærdiges en ny unionstraktat: kongen skal – til evig tid! – være fælles for de 2 lande, men rigerne skal fortsat styres efter deres egne love, og formelt er der altså stadig tale om en personalunion.

Da Norge blev et lydrike under Danmark

Men »unionen« udviklede sig helt anderledes. Min norske historiebog i folkeskolen indeholdt dramatiske beskrivelser af den danske undertrykkelse af Norge. Her kunne de norske skolebørn lære, hvordan danske adelsmænd blev udnævnt til lensherrer og statholdere i Norge, og hvorledes Danmark systematisk anbragte danske embedsmænd på alle betydelige poster i deres fædreland.

Vi lærte også, at det danske skriftsprog fortrængte det norske, og at forkyndelsen i norske kirker blev overtaget af danske eller dansk uddannede præster på grundlag af en dansk bibeloversættelse. Fremstillingen var krydret med barske beretninger om, hvorledes danske myndigheder under reformationen plyndrede norske kirker og røvede kirkesølvet.

Min norske skolebog har næppe overdrevet, hvad realiteterne angår: de sidste rester af norsk selvstændighed forsvandt efter reformationen. I Christian 3.'s håndfæstning (1536) indlemmes Norge formelt i Danmark: Norge bliver »et ledemod af Danmarks rige«.

Nu regerer kongen og det danske rigsråd Norge, der i de følgende århundreder nærmest rangerer som en dansk provins på linie med Fyn eller Jylland. Det er disse næsten 300 år, der i norsk historiskrivning træffende betegnes som »lydrigetiden«. Norge var blevet et dansk lydrike – eller udtrykt i nyere sprogbrug – et dansk protektorat.

Dansk velstand – norsk armod

Dronning Margrethe 1. havde skabt unionen, med Danmark som førende nation. Hendes efterfølger *Erik af Pommern* gjorde Danmark – dvs. kongen og adelen – til et velhavende land, for i 1429 indførte han *Øresundstolden*. Fra det år måtte alverdens skibe betale told, når de passerede Helsingør, og denne told bragte i århundreder vældige summer i den danske statskasse.

Hvordan anvendte nu Danmark disse dejlige arbejdsfri indtægter? til at konsolidere landets position som Nordens førende magt? Ak nej, i stedet gav man sig til at bygge pompøse slotte og store herregårde. Via kongen gik en stor del af toldindtægterne til den danske adel, som de følgende århundreder fik rejst hen ved 500 slotte med tårne og tinder, mange af dem i dag betragtet og beundret som nationale klenodier.

Men der blev vel også lidt til overs til at udvikle velstand også i Norge? Nej, fastslår den historiske sagskundskab – Norge havde jo ingen adel! Norge havde i 1500-tallet kun ca. 200.000 indbyggere, skriver historikeren Steffen Heiberg i antologien *Norgesbilleder* (Gad 2004). Til sammenligning havde Danmark formentlig 6-700.000 indbyggere, skriver han, og Slevsvig og Holsten måske 400.000 tilsammen. Og Heiberg fortsætter:

»Det beskedne folketal var uden tvivl årsag til, at Norge ikke havde en elite på europæisk niveau eller blot en overklasse svarende til den danske eller den svenske. De økonomiske midler var ikke tilstrækkelige«.

Det oplyses i *Norgesbilleder*, at Danmark og Norge forenet i union undertiden har været kaldt »*tvillingeriget*«. I så fald har der været tale om en velstående og en fattig tvilling, og den velstående har åbenbart ikke bekymret sig synderligt meget om den fattige!

Som bekendt blev rigdommen ikke til varig lykke for den velstående tvilling. Kyndige historikere har peget på, at de lindt flydende pengestrømme fra sundtolden blev en sovepude for Danmark, hvad begivenhederne to århundreder efter Erik af Pommerns genistreg jo bekræfter til overflod.

Det er dyrt at være fattig, hvad Norge måtte sande, men det er heller ikke altid lykken at være rig – dog den erfaring gjorde Danmark først, da det var for sent.

Dansk udsalg af norske områder

Norge var fattigt, men måtte alligevel holde for, når den dansk-norske konge havde brug for eller blev tvunget til territorialafståelser.

Allerede inden lydrigetiden startede de danske udsalg af norsk territorium: Christian 1. pantsatte de norske Atlanterhavsøer *Orkneyøerne* og *Shetlandsøerne* som medgift for sin datter, da hun i 1469 ægtede den skotske konge. Pantet blev aldrig indløst, men – skriver Palle Lauring trøstende i sin *Danmarkshistorie*: »Norge føler intet smerteligt tab og har knap nok ænset det skete«.

Desto smerteligere blev tabet i 1645. Christian 4. havde ganske vist året før stået bravt til søs – i røg og damp – mod den svenske flåde, men helt kongen tabte ikke desto mindre krigen mod Sverige, og ved freden i Brömsebro afstod han ikke blot Gotland og Øland, men han solgte samtidig *Jämtland* og *Härjedalen* til svenskerne.

Jämtland og Härjedalen var gamle norske provinser – tilsammen større end det nuværende Danmark, men – skriver historikeren Palle Lauring – det var mest ødemark, så »det var ikke noget skelsættende tab«. Altså ikke noget at græde over, men det var jo altså heller ikke danske områder..

Danmarks nedtur begynder

Christian 4. var utvivlsomt en energisk og foretagsom monark, der stadig er placeret i folkemindet som en landsfaderlig og populær konge, sådan som han fremstilles i Heibergs mesterlige skuespil *Elverhøj*. Men han fattedes desværre både statsmandskløgt og feltherreevner, og kendsgerningerne er, at det skyldtes denne konges naive overmod og fatale fejlvurderinger, at Danmarks hidtidige rolle som nordisk stormagt nu blev overtaget af Sverige.

Magtskiftet skete under 30 års krigen (1618-48), hvor Christian 4. tog den skæbnesvangre beslutning at ile de nordtyske protestanter til hjælp mod kejseren og den katolske liga. Rigsrådet nægtede at give Christian bemyndigelse til at bruge den danske hær til dette hasarderede projekt, men den egensindige konge vidste råd – han gik i stedet i krig som hertug af Holsten!

Resten er tragedie. Den danske konge mødte – med hvervede tyske tropper – kejserens ypperste feltherre *Tilly* i et feltslag nede i Harzen, ved *Lutter am Barenberge* (1626), og det blev et nederlag – en katastrofe både for kongen og for Danmarks fremtid.

Ganske vist slap Christian 4. i denne omgang billigt ud af sit ubesindige krigstog – uden tab af landområder og uden at betale erstatninger. Men regningen kom senere – i 1643 erklærede Sverige krig, den såkaldte Torstensson-krig, der endte 1645 med dansk nederlag efterfulgt af freden i Brømsebro, suppleret med Christianopeltraktaten, der pålagde Danmark at nedsætte sundtolden.

Norge skåret midt over

Christian 4. havde betalt sin tabte krig hovedsageligt med norske landafståelser. Hans søn og efterfølger Frederik 3. mente at burde tage revanche for faderens forsmædelige nederlag. Sommeren 1657 erklærede Frederik – denne gang med rigsrådets samtykke – krig mod Sverige, medens den svenske konge opholdt sig med sin hær i Polen.

Denne letsindige krigserklæring fik som bekendt katastrofale følger: svenskekongen lod Polen være Polen og marcherede i stedet mod Danmark med sin hær, og i den strenge vinter 1658 satte han med ryttere og fodfolk over isen fra Jylland via Fyn og Langeland til Sjælland.

Det viste sig, at den danske adel – god nok til at styre Norge! – ikke var i stand til at forsvare Danmark, og kong Frederik selv, der var sprunget op som en løve, faldt straks ned som et lam: han kapitulerede uden kamp.

Kun 4 uger efter at svenskekongen havde startet sit dumdristige tog over isen, skrev Frederik under på den ydmygende fred i Roskilde. Gøngehøvdingen og hans tapre skare havde kæmpet forgæves.

Denne gang måtte Danmark selv betale med landafståelser. Skåne, Halland og Blekinge gik tabt for altid. Men dansk kongen havde mere på udsalg: han afstod også store dele af Norge: både Bohuslen og Trøndelag – med Trondheim – blev nu overdraget til Sverige.

Afståelsen af Trøndelag må betegnes som en skændsel uden sidestykke i dansk-norsk historie, for med Trøndelag til Sverige var Norge skåret over i 2 dele.

Men det anfægtede næppe kong Frederik. Efter fredsslutningen holdt han en stor fest for sin sejrige modstander. Historikere ved at fortælle, at Frederik 3. var så glad for at feste...

Det var ikke Danmarks fortjeneste, men et resultat af stormagternes indgriben i de dansk-svenske krige, at Trøndelag 2 år senere vendte tilbage til Norge. Men da havde trønderne allerede smidt svenskerne ud af Trondheim og Trøndelag.

Mærkværdigvis har jeg kun mødt få mennesker i Danmark, der kender disse begivenheder, eller vedstår, at de kender dem. Skåne, Halland og Blekinge tabt, en national tragedie, dansk skæbnetime, javist, det ved vi nok, men alle de mange norske landafståelser, dem husker vi ikke, men det var da i al fald godt, at Norge fik Trondheim og Trøndelag tilbage!

Nej vist, i Danmark er firehundredårsnatten for længst gået i glemmebogen, men i Norge huskes den stadig...

Tabet af Norge

I slutningen af 1700-tallet oplevede Danmark en betydelig fremgang for handel og skibsfart – den såkaldte florissante periode. Der var jævnligt krig ude i den store verden, og det lykkedes at hævde dansk skibsfarts neutralitet – her var penge at tjene!

Men ak – fremgangen endte med ruin og bankerot, og hovedansvaret må places hos den enevældige monark, kronprins og senere konge Frederik 6. – han magtede ikke at bringe Danmark frelst gennem Napoleonskrigene.

Allerede under slaget på reden 2. april 1801 viste han sin svaghed. Den danske krigsflåde var på det tidspunkt den fjerde største i Europa, kun overgået af Englands, Frankrigs og Hollands. England var i krig med Frankrig, og briterne frygtede, at den store danske flåde kunne blive brugt mod England. Derfor sendte de en flåde til Øresund – under kommando af admiral Parker – for at sikre sig dansk neutralitet.

Slaget begyndte om morgenen, og endnu ud på eftermiddagen var bataljen uafgjort. Men så lykkedes det Parkers næstkommanderende, viceadmiral Nelson, med en ufin krigslist at narre/true den ængstelige og naive kronprins til at kapitulere. Danmark fik dog lov til at beholde sin flåde mod at afgive garantier for dansk neutralitet.

Engelske krigsforbrydelser

Men det blev værre – meget værre. Af frygt for et fransk angreb havde kronprinsen ladet den danske hær opstille i Holsten, og da han var meget optaget af militæret, mente han selv at burde opholde sig nede hos hæren, dvs i Kiel.

Her afviste han et britisk krav om at slutte sig til England og stille den danske flåde under engelsk kommando, og da englænderne derefter i september 1807 landsatte en stor hær i Nordsjælland (ved Vedbæk), ilede han til København og

befalede den forsvarsløse by at forsvare sig. Derefter rejste han straks tilbage til Holsten og overlod hovedstaden til sin skæbne.

Og det blev en grusom skæbne. I 5 dage haglede engelske brisantbomber og brandbomber ned over København og forvoldte store ødelæggelser og ildebrande. 1600 mennesker blev dræbt og endnu flere såret. Derefter kapitulerede byen, og den danske flåde blev udleveret til England uden forsøg på at få den sænket – en uhørt national skændsel.

For denne forsømmelse blev byens ansvarlige kommandant generalmajor H.E. Peymann bagefter af overkrigskommissionen dømt til døden – han blev frakendt »ære, liv og gods«, en dom der dog senere blev ændret til afsked i unåde. Den 70-årige krigsuvante kommandant var blevet syndebuk for den uduelige enevoldshersker, der under Københavns skæbnestund gemte sig fejlt nede i Holsten.

Set med nutidens øjne tør den engelske bombeterror mod Københavns civilbefolkning sidestilles med en alvorlig krigsforbrydelse (iflg. Encyklopædien omfatter krigsforbrydelser bl a mord på civile og ikke-nødvendige ødelæggelser). Dog dette begreb var ikke opfundet for 200 år siden, og i dag anvendes det kun – af sejrherrene – mod grusomheder begået af krigens tabere.

Den engelske terror ramte ikke kun Danmark, for englænderne søgte at blokere alle tilførsler til fastlandet, og det gik særligt hårdt ud over Norge, hvor sulten og hungersnøden voksede år for år.

Henrik Ibsen har beskrevet den engelske blokade og dens virkninger i Norge i det mesterlige og gripende digt om *Terje Vigen*, skipperen, der ror fra Sørlandet til Skagen for at købe korn til sin lille familie. Men på vej hjem bliver hans båd bordet af en engelsk korvet, og Terje Vigen bliver fanget og hans dyrebare last smidt over bord. Terje falder på knæ og beder om nåde, men der er ingen pardon:

*»Han købte med tårer, de solgte ham smil,
de ågred med spot for børn«.*

Terje bliver ført til England og sidder fanget i »prisonen« til krigen er slut, og da han omsider sættes fri og vender hjem til Norge, er hans kone og barn gået til grunde i fattigdom og er døde af sult.

Frederik 6.s statsmandskunst

Frederik 6. havde vedvarende og stædigt holdt på den forkerte hest i det europæiske oprør mod Napoleon. Den danske enevoldskonge løb planken ud, da han i 1813 fuldstændigt hovedløst erklærede krig mod Sverige, få dage efter at den franske kejser havde lidt et afgørende nederlag i slaget ved Leipzig.

Danmark havde endnu en gang – og nu for sidste gang! – erklæret krig mod Sverige, og regningen kom ved freden i Kiel (januar 1814): Sverige havde af stormagterne fået løfte om Norge, og Kristian Frederik, der senere blev konge i Danmark som Christian 8., måtte nedlægge den norske krone. Napoleons marskal Jean-Baptiste Bernadotte var allerede udpeget til tronfølger i Sverige-Norge, og han blev senere konge under navnet Karl 14. Johan.

Ved Kielerfreden beholdt Danmark både Island og Færøerne og Grønland. Ganske vist havde Frederik 6. ved Kielerfredens paragraf 4 frasagt sig alle rettigheder og adkomster til kongeriget Norge »med alle dets bilande« til fordel for kongen af Sverige. Men det lykkedes den danske forhandler *Edmund Bourke* at få indsat en parentes, der undtog Island, Færøerne og Grønland fra afståelsen. Nogle vil nok mene, at det havde været en fordel for Danmark at kvitte både Island, Færøerne og Grønland. Så ville det være Norge – der aldrig godkendte Kielerfreden – der i dag havde haft besværet og udgifterne med Færøerne og Grønland!

Det hører til sagen, at Frederik 6. til gengæld for afståelsen af Norge fik overdraget svensk Pommern, som han derefter overdrog til Preussen i bytte med Lauenborg.

Efter denne strålende statsmandsdåd drog kong Frederik til Wienerkongressen, hvor han veloplagt soled sig mellem de store. Den brave borgerkonge tilbragte desuden nogle behagelige hyrdetimer med en ung dame ved navn *Caroline Seyffert*. For sine tjenester oppebar kongemaitressen i hele 75 år – hun blev nemlig meget gammel – en livsvarig statsappanage fra Danmark. Den regning slap Norge i det mindste for at betale!

Tabet af Norge er blevet en stående vending i dansk historieskrivning, og tydeligere kan det næppe siges – Norge blev betragtet som dansk ejendom, for man kan jo kun tabe, hvad man rettelig har ejet?

Norge frigør sig fra enevældet

Freden i Kiel blev kun den endelige konstatering af, at Norge var »tabt« for Danmark. Da England i 1807 havde bemægtiget sig Danmarks flåde og indledt sin fastlandsspærring, kunne der ikke opretholdes normale forbindelser mellem Norge og Danmark, og resultatet var, at man i Norge begyndte at tage statssagerne i egen hånd.

I september 1807 blev der i Norge oprettet en regeringskommission, der søgte at hævde en selvstændig beslutningsret over for Danmark. Et par år senere stiftedes »Selskabet for Norges Vel« med det formål at virke for Norges åndelige og materielle fremgang på alle områder, uafhængig af regeringen i København. Selskabet udvirkede bl.a., at Norge omsider fik sit eget universitet (1813), et tiltag der kun modvilligt blev tiltrådt af Frederik 6.

Den danske enevoldskonge indså efterhånden, at han måtte gøre noget for at holde sammen på de 2 riger, og i foråret 1813 sendte han sin fætter prins Christian Frederik (senere Christian 8. i Danmark) til Norge som statholder. Han stillede sig efter nogen vaklen på folkesuveranitetens grund, og en grundlovgivende forsamling på Eidsvold vedtog d. 17 maj 1814 en fri forfatning og valgte Christian Frederik til konge.

Men denne beslutning var jo i åbenbar strid med Kielerfreden, hvorefter Norge skulle overdrages til Sverige, og efter 5 måneders kongeværdighed i Norge måtte Christian Frederik nedlægge scepteret og drage hjem til Danmark. Norge måtte acceptere en personalunion med Sverige, men beholdt sin frie forfatning.

Det er tankevækkende, at Norge fik sin Grundlov allerede i 1814, men Danmark først i 1849, 35 år senere. Frederik 6. fastholdt sit Vi alene Vide regime til sin død, og heller ikke efterfølgeren Christian 8. (1839-48) brød sig om tidens liberale strømninger, men befandt sig bedst i rollen som enevældig monark. Det er derfor Frederik 7., der figurerer som grundlovgiver i Danmark.

Norges tab

Der tales og skrives meget om den europæiske kolonialisme og århundreders undertrykkelse af fremmede folkeslag og deres kulturer, og England, Spanien, Frankrig og Holland fremhæves gerne som de store syndere.

Men også Danmark kan se tilbage på en status som kolonimagt. For det er vel lige så dadelværdigt at undertrykke et nordisk broderfolk og dets nationale kultur som at kolonisere områder i Afrika, Asien og Amerika?

Nå ja, nordmændene kunne jo bare rejse til Danmark og udvikle sig her? Holberg skrev sine komedier for dansk teater, Wessel digtede i Danmark, og Tordenskjold fægtede med bravur for den danske konge og nåede admiralsrang i en ung alder. Hvad var disse talentfulde mænd blevet til uden Danmark! Og egentlig var de jo også danske? – i et af mine danske leksika præsenteres Holberg frejdigt som »dansk digter, født i Bergen«.

Den slags anskuelser har jeg ofte mødt i Danmark, og jeg er naturligvis ikke blind for, at de kan fortolkes og forklares som et udtryk for den velkendte danske humor.

Men der findes også en anden, mere seriøs indfaldsvinkel til den danske kolonisering af broderlandet: hvad har Norge mistet af egne kulturelle udviklingsmuligheder under firehundredårsnatten? Ludvig Holberg, født og opvokset i Bergen som nordmand, tog til Danmark og udfoldede sig der. Men måske forblev mange potentielle kulturpersonligheder uvirksomme i Norge, fordi de ikke følte tilstrækkelig tilskyndelse eller lyst til at drage til Danmark for at søge rum for deres talenter?

Det spørgsmål kan aldrig besvares, men det er vel tilladt at pege på den nærmest eksplosive nationale og kulturelle udvikling, der fandt sted i Norge efter frigørelsen fra den danske kolonisering. Norge gik i gang med at indhente det tabte, og der var meget at indhente!

En broder i nød

Norge var tabt, men de danske havde stadig bevaret et pant fra fordums storhed, nemlig hertugdømmerne Slesvig og Holsten, der sammen med nyerhvervelsen Lauenburg og kongeriget Danmark udgjorde den såkaldte helstat.

Det må her indskydes, at »helstaten« ikke var nogen hel eller samlet stat, men alene bestod af et kongefælleskab omfattende Danmark, Slesvig, Holsten og Lauenburg. Holsten havde kronprins Frederik egenmægtigt inddraget under den danske krone efter det Tyske Riges opløsning 1806.

Kronprinsen lod meget optimistisk udstede en kundgørelse, hvorefter Holsten for fremtiden skulle »være forbundet med det hele vort scepter undergivne monarki som en i enhver henseende fuldkommen uadskilt del af samme«.

Fuldkommen uadskilt! Her havde Frederik været lidt for optimistisk, for det varede ikke længe, før hans helstat begyndte at vakle. Holsten var nemlig tysk og blev 1815 optaget i Det tyske Forbund; i Slesvigs stænderforsamling foretog forhandlingerne principielt på tysk, og det tyske sprog trængte længere og længere nordpå.

Hverken Frederik 6. eller Christian 8. havde blik for denne farlige udvikling. Selv efter »tabet af Norge« lukkede det indskrænkede enevælde øjnene for den folkelig-national udvikling i Slesvig-Holsten og fastholdt stædigt status quo.

Borgerkrigen

I marts 1848 brød borgerkrigen ud, 2 måneder efter Christian 8.s død og Frederik 7.s tronbestigelse. Jeg har naturligvis bemærket, at næsten alle danske historiebøger og de fleste leksika omtaler borgerkrigen som »Treårskrigen« eller »Den første slesvigske krig«, men denne form for historieskrivning forekommer mig kun at være en sløring – fortrængning – af kendsgerningerne.

Dog, den dag i dag kan man opleve historikere omtale Grevens fejde i 1530'erne som Danmarks eneste borgerkrig. En undtagelse er *Lorenz Rerup* (1928-96), der i sit 2 bindes værk om Slesvig og Holsten har et fyldigt afsnit under overskriften »Borgerkrigen«. Ja naturligvis, krigen mellem Nord og Syd i helstaten var en borgerkrig lige så vel som den amerikanske borgerkrig i 1860'erne, hvor Nord og Syd kæmpede mod hinanden.

Den danske borgerkrig kulminerede som bekendt i det blodige slag – slagteri – ved Isted, hvor Nord vandt over Syd, som det også skete i den amerikanske borgerkrig i slaget ved Gettysburg. Men her hører ligheden også op.

USA havde i præsident Lincoln en visionær leder og statsmand, medens Danmark havde Frederik 7. (»Folkets kærlighed – min styrke«). Hvilke visioner havde han? Jo, efter den første træfning foreslog monarken, at man skulle skyde hver tiende af de slesvig-holstenske fanger som oprørere. Der blev heldigvis ikke skudt nogle fanger, men det fremgår tydeligt, at Frederik Folkekær anskuede krigen som det den var, nemlig en borgerkrig.

Det skal ej ske...

Mere skæbnsvanger var kongens drabelige positur ved en troppeparade (sept. 1848), hvor han kommenterede et engelsk forslag om at dele Slesvig i en dansk og en tysk del. Det var et realitetsbetonet forslag, der byggede på tanken om den nationale selvbestemmelsesret: Sydslesvig var i realiteten tabt for Danmark. Kun Nordslesvig var endnu dansk.

Det skal ej ske! tordnede Frederik Folkekær foran den begejstrede hær. Dette brageløfte er senere blevet betegnet som noget af det tåbeligste en dansk konge har udtalt offentligt. Men det var der ingen, der turde sige dengang. Borgerkrigen gik sin gang – med deltagelse af norske generaler og andre norske frivillige! – og for en gangs skyld vandt Danmark en militær sejr, tiljublet af den nationale skjald N F S Grundtvig med de stolte ord:

*Det var på Isted-Hede
og saa i Øvre-Stolk
for gamle Danmarks ære
da stred det danske Folk*

For gamle Danmarks ære! men sejren på Isted-Hede blev desværre en politisk pyrrhussejr: efter nogle mislykkede forsøg på at bevare »helstaten« besluttede Danmark – i strid med fredsaftalerne efter borgerkrigen – at indlemme hele Slesvig i kongeriget. Da havde det meste af Sydslesvig (150 - 200.000 indbyggere) allerede længe været tysk.

13. november 1863 vedtog den danske rigsdag en fælles forfatning for Danmark og Slesvig. Man troede naivt, at *Bismarck* – der i 1862 var blevet Preussens ministerpræsident – ville affinde sig med denne beslutning, men allerede samme dag lod Bismarck den preussiske gesandt i København nedlægge protest. 2 dage senere døde Frederik 7. på Glücksburg slot af ansigtsrosen. Han nåede derfor ikke at underskrive den nye forfatning – det måtte den nye konge Christian 9. påtage sig.

For så vidt var Frederik 7. heldig. Havde han levet bare et år længere, var han blevet konfronteret med den barske kendsgerning – *det skete dog*, trods hans let-sindige brageløfte i 1848.

Men nu stod en ny krig for døren. Havde den danske regering håbet på hjælp – militær bistand – fra de nordiske broderlande? Men denne gang kom der ingen hjælp, og *Henrik Ibsen* (1828-1906) offentliggjorde december 1863 digtet »En broder i nød«. Den nødstedte broder var Danmark:

*Nu flokker sig om Thyras borg
kan hænde, sidste gang
et folk i nød, et folk i sorg,
med flaget halvt på stang,
Forladt, forladt, på farens dag...*

Der følger nu en flammende appel om hjælp til det danske broderfolk. Der var afgivet nogle politiske brageløfter, der ikke blev indfriet, da det gjaldt, og Ibsen svinger nu tugtens ris over sine landsmænd, der hytter deres skind i stedet for at kæmpe for Danmarks sag. »Du, min frelste norske bror«, tordner digteren

*stryg du på flugt fra fædrestavn,
jag over havets hvælv,
gå glemselsgang fra havn til havn
og list dig til et fremmed navn,
og gem dig for dig selv!*

Det var jo Eine grausame Salbe, som tyskeren siger, men »En broder i nød« er både i metrum og rim et mesterværk, som jeg under min norske skolegang blev meget optaget af. Ibsens formidable verskunst fascinerer mig stadig, men i dag spørger jeg tillige, om de norske egentlig havde nogen særlig grund eller en moralsk forpligtelse til at ile Danmark til hjælp?

Det var kun 50 år siden Danmark efter århundreders undertrykkelse af digterens fædreland havde solgt det til Sverige, men nu burde nordmændene altså strømme til for at redde Danmark ud af en selvskabt klemme?

Men der kom ingen strøm af frivillige fra Norge denne gang, og – det bør måske tilføjes – heller ikke den 35-årige Henrik Ibsen meldte sig som frivillig...

En broder i nød! i dag ville mange kalde Danmarks handlemåde med vedtagelsen af fællesforfatningen for undertrykkelse af et nationalt mindretal! Krigen kom og Danmark tabte den – fik hverken hjælp af Sverige eller Norge – og det hele endte med, at Danmark tabte alt, men endnu efter Dybbøl kunne der være opnået en grænse, der stort set ville svare til grænsen efter genforeningen 1920.

Men de danske forhandlere i London sagde stædigt nej. Krigen skulle fortsættes, og hele Slesvig gik tabt. Nordslesvig kom først tilbage efter første verdenskrig, men under denne krig måtte 30.000 danske sønderjyder kæmpe i den tyske hær, og hen ved 6.000 af dem var faldet. En grusom skæbne.

Hvad skal det nytte?

Efter 1626, da Christian 4. havde blandet sig i trediveårskrigen og tabt slaget ved Lutter am Barenberge, havde Danmarks historie været en ubrudt kæde af militære og politiske nederlag. Skåne, Halland og Blekinge, krigsflåden, Norge! – og nu katastrofen i 1864 med tabet af hertugdømmerne.

Hvad skal det nytte? spurgte Viggo Hørup patetisk, og hans spørgsmål slog varig rod i store dele af folket og prægede dansk forsvars-og udenrigspolitik i mange år: lav profil under første verdenskrig, ingen modstand mod den tyske besættelse 1940...

En tilsvarende defaitisme opstod aldrig i Norge.

Norge genfødt

Medens Danmark nærmest stod lammet tilbage efter tabet af Slesvig-Holsten og de kulturelle forbindelser til hertugdømmerne, kunne Norge glæde sig over en national og kulturel fremgang, en genfødselse eller om man vil genopvågning efter århundreder i ufrivillig dvaletilstand.

Dog, i politisk henseende blev genfødselsen af den norske nation en besværlig proces. Norge havde i 1814 fået – skaffet sig – en fri forfatning, men måtte på grundlag af Kielerfreden og stormagternes krav acceptere en personalunion med Sverige. Her blev den franske marskal Bernadotte konge under navnet Karl 14. Johan, og denne militante herre var ikke just af liberal støbning.

Karl Johan, der kun talte fransk – han lærte aldrig hverken svensk eller norsk – ville meget gerne have den liberale norske forfatning ændret i autoritær retning, og i den hensigt lod han fremsætte en række grundlovsforslag i det norske storting. Men ak, alle Karl Johans ændringsforslag blev forkastet af tinget, uanset at han genfremsatte dem i hele sin regeringstid.

Kongen forsøgte også at hindre festligholdelsen af Norges grundlovsdag den 17. maj, men også her kom han ingen vegne – nordmændene nægtede at give afkald på deres frihed og på retten til at fejre den.

Det kom også til mange andre stridigheder med den reaktionære og usmidige konge, bl a om Norges indre forvaltning. Under det danske regime var de norske landdistrikter blevet styret af kongelige embedsmænd – nu ønskede regering og storting en kommunalreform, således at kongemagten mistede al indflydelse på kommunerne. Kongen nægtede fra først af at sanktionere, men som årene gik, måtte han bøje sig både i denne sag og på en række områder, der angik unionsfællesskabet.

Efter Karl Johans død 1844 gik unionsfællesskabet ind i en roligere periode, men i Norge sigtede man efterhånden mere og mere mod en endelig frigørelse

fra Sverige. I princippet bestod personalunionen foruden i kongefællesskab også i fælles udenrigspolitik og udenrigstjeneste, men nordmændene fremsatte nu krav om væsentlig større selvstændighed og synlighed i udenrigske forhold.

Det endelige brud kom på konsulatsvæsenet. Der var optaget forhandlinger mellem Sverige og Norge om særskilte konsulatsvæsener med bibeholdelse af fælles udenrigsstyre, men da parterne ikke kunne blive enige, fremsatte den norske regering sit eget forslag om et norsk konsulatvæsen, som derefter blev vedtaget i Stortinget.

Som ventet nægtede den svenske konge (Oscar 2.) at underskrive loven, hvorefter ministrene i den norske regering nedlagde deres embeder. Kongen var dermed sat skakmat – han var nemlig ude af stand til at skaffe en ny regering i Norge. Derefter erklærede det norske storting unionen for opløst »som følge af at kongen har ophørt med å fungere som norsk konge«.

Det var tilsyneladende højt spil. Oscar 2. protesterede naturligvis mod hvad han opfattede som norsk selvtægt, og i Sverige blev der truet med våbenmagt, men broderstriden fik alligevel en lykkelig udgang: forholdet til Sverige blev ordnet, hvorefter de europæiske magter anerkendte det nye suveræne Norge.

Vi skriver 1905, Norge var omsider blevet en fri og selvstændig nation, og nu manglede der bare en konge, og hvor skulle man finde ham? Jo, af alle lande søgte man ham i Danmark! Forslaget faldt på den danske prins Carl – en yngre bror til den senere danske konge Christian 10. Der fandtes imidlertid også nogle, der ønskede sig en republik, hvorfor den norske regering på god demokratisk vis lagde spørgsmålet ud til folkeafstemning, og her faldt der godt 269.000 stemmer på prins Carl og kun godt 69.000 stemmer på republikken.

Prins Carl var valgt, og året efter blev han kronet i Trondheim domkirke under navnet Håkon 7. Endnu en gang havde en dansker sat sig på den norske trone...

Norges kulturelle blomstring

En mægtig national vækkelse havde på mindre end 100 år udviklet Norge fra et identitetsløst lydrike under Danmark til en selvstændig og handlekraftig nation. Den politiske frigørelse blev båret frem af en vældig kulturel rejsning, enestå-

ende for et land med mindre end 2 mio. indbyggere. Talrige digtere, forfattere, dramatikere, musikere, komponister og billedkunstnere trådte frem og markerede sig, flere af dem opnåede varigt verdensry, andre skandinavisk og europæisk ry, og de blev fulgt af mange andre, der var med til at løfte deres fædreland og genskabe dets nationale selvbevidsthed.

I min skoletid i Norge har jeg naturligvis stiftet bekendtskab med de fleste stormænd i den norske renæssance. Adskillige har jeg taget til mig og med mig som min kulturelle arv eller medgift, da jeg forlod Norge. Dog er der tre store, der betyder særligt meget for mig: Ibsen, Bjørnson og Grieg, og dem vler jeg de følgende kapitler.

Peer Gynt

I Danmark er Henrik Ibsen (1828-1906) nok mest kendt for sine skuespil. Med »Et dukkehjem«, »Vildanden« og »Gengangere« og en række andre dramaer opnåede Ibsen berømmelse som verdens førende dramatiker, med ry som den største siden Shakespeare.

Ibsen indførte en ny dramatisk teknik, der senere er blevet efterlignet af mange skuespil-forfattere efter ham: skjulte eller fortrængte konflikter afdækkes efterhånden som dialogen udvikler sig og skuespillet skrider frem – omtrent som man skræller lag af en tilsyneladende frisk og sund frugt, hvorefter det viser sig, at kernen er mere eller mindre angrebet af betændelse eller råd.

Jeg spørger helst – *mit kald er ej at svare...* med disse ord har Ibsen selv formuleret sit digteriske og dramatiske ståsted.

Ibsen var længe på kant med sine landsmænd. Han følte sig miskendt i sit fædreland, ringeagtet og forfulgt. 1864 forlod han Norge og rejste til Italien, og han vendte først hjem efter 27 års ophold i udlandet. Men allerede før han opnåede den store verdensberømmelse, havde han et rigt forfatterskab bag sig, herunder værker som »Brand« og »Peer Gynt«.

Med det dramatiske digt »Peer Gynt« (1869) har Ibsen skabt et af sine største mesterværker. Det er et utroligt underholdende drama, skrevet i versform, med et mylder af farverige og groteske figurer, flere hentet fra norske folkeeventyr, og med en rigdom af originale indfald og metaforer. Selv har jeg læst dette værk eller dele af det adskillige gange, og jeg bliver aldrig færdig med det. Alle mennesker der elsker drama, eventyr og spænding bør stifte bekendtskab med »Peer Gynt«! Hovedpersonen Peer er en velbegavet og charmerende, men principløs og holdningsløs opportunist, der vandrer ubekymret gennem tilværelsen uden at tage den alvorligt. Han træder aldrig i karakter, men bøjer af og går uden om, når han møder besværlige eller tyngende problemer.

Et af værkets højdepunkter er Peers møde med *Dovregubben*, der – som nogle måske ved – holder hof med sine trolde i Rondeslottet i Rondane øst for Jotunheimen. Dovregubben er også kendt fra H.C. Andersens eventyr *Elverhøj*, hvor gubben med sine 2 sønner indfinder sig til gæstebud hos Elverkongen.

Peer bor selv i nærheden af Rondane, og en skønne dag møder han Dovregubbens datter *Den Grønklædte* og forelsker sig i hende. Han svigter sin første kærlighed *Solveig* og indfinder sig nu i Dovregubbens hal som frier.

Dovregubben er ikke Peer uvenlig stemt, men ønsker først at stille sin kommende svigersøns kløgt på prøve. Han beder derfor Peer forklare, hvilken forskel der er mellem trolde og mand? Peer kan ikke rigtig se nogen forskel, og han kan i al fald ikke forklare den, men Dovregubben er parat til at hjælpe ham:

*Nu skal du høre, hvad det er for noget:
Derude, under det skinnende hvælv,
mellem mænd det heder: »Mand, vær dig selv«!
Herinde hos os mellem troldenes flok
det heder: »Trolde, vær dig selv – nok!«*

—————
*»Nok«, min søn, det kløvende stærke
ord må stå i dit våbenmærke«.*

Det er tydeligt, at Dovregubben ikke er menneskekender – han tror fejlagtigt, at menneskeslægten altid lever efter mottoet »Mand, vær dig selv«. Peer kan imidlertid sagtens acceptere at leve efter troldenes motto – det gør han nemlig i forvejen, uden selv at være klar over det.

Først da Dovregubben med et snit i øjet vil give ham rigtigt troldesyn, så han kan se verden med troldeøjne, gør Peer ophævelser, da han får at vide, at han aldrig mere vil få sit menneskesyn tilbage. Nu bliver Dovregubben meget vred og vil lade sine hoftrolde hive Peer i knas mod bjergvæggen, men Peer bliver reddet, da der høres kirkeklokker, og troldeene må flygte.

Senere drager Peer ud i den store verden, og han klarer sig flot, tjener store penge på slavehandel og på handel med gudebilleder etc., og han bliver en holden mand, så rig at han har fået råd til at anskaffe en flot lystyacht.

Her møder vi i 4. akt verdensmanden Peer som vært for et udsøgt selskab bestående af franskmændene monsieur Ballon, englænderen master Cotton, den tyske Herr Eberkopf og den svenske hr. Trumpeterstråle. Samtalen ved det veldækkede bord giver Ibsen lejlighed til en ironisk og vittig skildring af disse notable herrer og deres nationale særpræg.

Peer kommer også på besøg i Egypten, hvor han møder professor, dr. phil. Begriffenfeldt, der er forstander for dårekisten i Kairo. Forstanderen forekommer umiddelbart at være en yderst begavet herre, men det viser sig snart, at han i virkeligheden er blind, og at han for nylig har spærret anstaltens vogtere inde og sluppet de gale ud i friheden. Begriffenfeldt tvinger nu Peer til at høre på de gales forvirrede snak. En af dem fortæller en vrøvlhistorie om orangutanen, der oprindeligt var skovens herre og teede sig som det passede ham:

*Ak, men så kom fremmedåget
og forplumred urskogs-sproget.
Firehundredårig natten
ruged over abekatten;
og man ved, så lange nætter
landsens folk i stampe sætter.*

Ja vist, firehundredårs natten havde ruget over Norge og sat landet langt tilbage i udvikling. Den gales barokke lignelse er ikke til at misforstå!

I 5. og sidste akt er Peer blevet gammel, og han møder nu dødens sendebud i skikkelse af en knappestøber, der forklarer ham, at han skal lægges i en støbeske og omsmeltes som unyttigt gods.

Men den afslutning nægter Peer at acceptere. Han mener nemlig, at han altid har været sig selv og dermed bevaret sin identitet uantastet. Knappestøberen tvivler, men indrømmer Peer en frist til at fremskaffe beviser. Og det magter Peer ikke. Han får ganske vist kontakt med Dovregubben, men denne minder Peer om, at han jo netop har levet hele sit liv efter troldeenes motto: »Vær dig selv nok«.

Nu ser det sort ud for Peer, men så møder han *den magre*, der viser sig at være fanden selv forklædt som præst. Hos ham søger Peer nu logi, et varmt værelse – dog ikke for varmt – men det kan han skam ikke få sådan uden videre.

Peers synderegister er ikke alvorligt nok, forklarer den magre, der sammenligner Peers usikre og slørede identitet med et fotografisk negativ, der jo gerne skal give et klart billede, hvis man anvender de nødvendige ingredienser ved fremkaldelsen. Men, tilføjer den magre

*har man, som De, visket halvt sig ud, -
så nytter hverken svovl eller kali- lud.*

Forsmålet endogså af fanden selv drager Peer videre. Er han fortabt? – vi får ikke noget klart svar, men til sidst møder han sin ungdoms kærlighed Solveig, der er på vej til kirke, med stav i hånden. Hun forsikrer Peer, at hendes kærlighed og hendes tro på ham er usvækket – måske kan den redde ham fra fortabelsen...

»Vær dig selv nok«! Er Peer Gynts holdning kun typisk for nordmændene – eller møder vi ham overalt – måske er der lidt af ham i de fleste mennesker? For, som det siges i Ibsens mesterlige drama:

*...blodet er aldrig så tyndt,
en kender sig altid i slægt med Peer Gynt.*

Den rigest udstyrede nordmand

Det fortælles om Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910), at da han en gang var inviteret til en stor fest i København, havde han glemt at medbringe indbydelsen. Bjørnson bliver derfor standset ved indgangen og udbryder harmfuldt:

»Min herre, vet ikke De hvem *jeg* er? – jeg er Norges største digter«. – »Åh, undskyld, hr. Ibsen«.

Historien er naturligvis en skrøne, en harmløs vits, der imidlertid sætter lys på en bestemt side af digterens personlighed: Bjørnstjerne Bjørnson var meget bevidst om sin egen storhed, der da også til fulde blev anerkendt af hans landsmænd. Hans biograf og store beundrer *Francis Bull* har endda beskrevet Bjørnson som det rigest udstyrede menneske Norge har fostret. (Så det var altså ikke Ibsen!).

Ingen tvivl – Bjørnstjerne Bjørnson var en rigt udstyret personlighed – en høvdingeskikkelse, en stor digter og dertil en glødende patriot, en folkefører, der i skrift og tale kæmpede for sine ideer:

*Jeg vælger mig april
i den det gamle falder,
i den det ny får fæste;
det volder lidt rabalder, -
dog fred er ej det bedste,
men at man noget vil.*

Nej, fred er ej det bedste – man skal ville noget, og Bjørnson ville meget, han var altid kampberedt, og han var særdeles stridbar. Han lod sin røst høre i alle spørgsmål, der havde hans interesse, nationale og kulturelle. Og 27 år gammel digtede han Norges prægtige nationalsang *Ja, vi elsker dette landet...*

En glad gut

Selv oplevede jeg Bjørnstjerne Bjørnson allerede i folkeskolen. Jeg sang naturligvis med på »Ja vi elsker« på nationalfestdagen den 17. maj. Og jeg husker, at min norske læsebog bragte uddrag af hans »bondefortællinger«, som han slog igennem med i en relativt ung alder. Det er ofte historien om den fattige dreng, der ikke kan eller må få den pige han holder af og gerne vil giftes med. Tilsyneladende et banalt tema, der imidlertid løftes og beriges ved digterens fremragende fortællekunst og hans mesterlige person- og natur-skildringer.

Særligt husker jeg fortællingen *En glad gut*: »Øivind hedte han og græd, da han blev født«. Sådant begynder denne fortælling, og Øivind Pladsen kunne nok have grund til at græde, for han var kun husmandsgut, født af fattige forældre, der havde deres tarvelige bo tæt ind under fjeldet, på dalens skyggeside.

Mor og far havde imidlertid foræret deres gut en gedebuk, som han var meget glad for. Men en dag får han besøg af lille forførende Marit, der får overtalt ham til at bytte bukken for en kringle hun har medbragt. Heldigvis kommer hendes bedstefar tilbage med bukken, og Marit må pænt bede om forladelse.

Ak ja, de træske kvinder! Men tiden går, de to vokser op, og Øivind forelsker sig i Marit, men da hun hører hjemme på dalens solside og er af selvstændig familie, synes hun uden for hans muligheder. Dog, alt ordner sig til det bedste, for Øivind er stærk, han holder ud, og efter en lang og sej kamp vinder han sin fagre jente, hvorefter fortællingen kan ende lykkeligt med at de to får hinanden.

Bjørnsons bondefortællinger *Synnøve Solbakken*, *En glad gut* m.fl. blev meget populære, og de blev med tiden trykt i flere hundrede tusinde eksemplarer.

Hans senere forfatterskab er meget righoldigt og omfatter en række skuespil og romaner. Flere af disse værker – fx *En handske* – satte problemer under debat, sådan som Georg Brandes krævede det. Skuespillene blev i Bjørnsons levetid og i årene derefter meget opført både i Norge, Sverige og Danmark, og flere af dem nåede også til Tyskland.

Bjørnson fik 1903 tildelt Nobelprisen i litteratur, men noget verdensry som digter eller dramatiker har han aldrig opnået. Her må han finde sig i at stå tilbage for Ibsen, der ganske vist ikke selv opnåede nogen Nobelpris.

Bjørnson arbejdede meget på at befri sit norske sprog – riksmålet – fra dansk indflydelse. »Jeg ønsker ikke at skrive Bøger idag, som imorgen støder hvert andet Menneske ved sit tyske Væsen og sin danske Norskhed«.

Trods denne kontante udmelding, der stammer fra 1870, lænede han sig længe tæt op ad den danske skrivemåde. Men i sine senere år gik Bjørnson – oftest i konflikt med sin forlægger – længere og længere væk fra det skriftsproglige fællesskab med Danmark, bl.a. ved at indføre en række hårde konsonanter i retskrivningen. Efter at unionen med Sverige var ophævet, fik det norske riksmål (1907) en retskrivningsreform, der i vidt omfang byggede på Bjørnsons principper.

Patrioten

Blandt Bjørnsons mærkesager livet igennem var kampen for Norges uafhængighed og frigørelse fra Sverige. Typisk er et Bjørnson-digt fra 1860, der drejer sig om flagstriden med Sverige og begynder således:

*Har du hørt hvad Svensken siger,
unge norske mand?*

Unge norske mand – der anes en truende undertone i disse ord. Og hvad siger så »Svensken«?

*Svensken siger, at det røde
i vort norske flag*

.....

*det kan Svenskens gule blå
uden skam ej bære på.*

.....

*Svensken siger, vi må vide,
han os frihed gav
og at svenske sværd kan bide*

Var det »Svensken«, der gav Norge frihed 1814? Digteren har tydeligt nok en anden opfattelse: det var nordmændene selv, der skaffede sig frihed, da de på Eidsvold vedtog en fri, demokratisk forfatning:

*Montro, hvad de vilde svare
Christie og de gamle kare',
hvis de stod på Eidsvold end,
murende med sværd om lænd.*

Sådan var tonen hos Norges store patriot og frihedskæmper. Bjørnson havde den glæde at opleve Norges endelige frigørelse, endnu medens han selv levede. Det fortælles, at han i de kritiske dage i 1905, da det trak op til konfrontation mellem Norge og Sverige, skal have telegraferet til den norske statsminister *Christian Michelsen*: »Nu gælder det om at stå fast«, men at statsministeren telegraferede tilbage: »Nu gælder det om at holde kæft«.

Dog, den historie er nok også en skrøne – men den kunne være sand!

Bjørnstjerne Bjørnson døde 1910 under et ophold i Paris. Hans kiste blev ført hjem på et norsk krigsskib, så Norges store søn kunne gravesættes i sit hjemland.

Fra Grieg til Carl Nielsen

Da jeg boede i Trondheim, havde byen ikke noget fast symfoniorkester. Nogle få gange om året blev der afholdt koncerter med et sammenbragt orkesterhold bestående af byens kafémusikere suppleret med musiklærere og dygtige amatører.

Disse koncerter fandt sted i Frimurerlogens koncertsal. Her var der gratis ståpladser bagest i salen eller ved siden af stolerækkerne, og det benyttede musikinteresserede skoleelever sig af. Og hvis stolerækkerne ikke var fuldt besat, styrtede vi umiddelbart før koncertens begyndelse hen og tog de tomme stole i besiddelse!

Her i Trondheims frimurerloge hørte jeg flere af de mest populære symfonier. I radloen hørte jeg desuden musik af *Edvard Grieg* (1843-1907). Bjørnstjerne Bjørnson har i et hyldestdigt til Grieg udnævnt denne til Norges store toneskjald, og det forstår man godt – alle musikelskere i hele verden lytter betaget til Griegs herlige toner, der forekommer en tilhører at være lokket frem direkte fra den norske folkesjæl.

I Danmark er Grieg mest kendt og beundret for sin berømte a-mol klaverkoncert, som han skrev 1868 – 25 år gammel – under et besøg i Søllerød, og for musikken til Peer Gynt, ikke mindst *Solveigs sang* og *I Dovregubbens hal*. Men mange sætter også stor pris på hans lyriske klaverstykker og på hans smukke sange, fx *To brune øjne* og *Jeg elsker dig*, til tekster af H.C. Andersen.

Da den unge Grieg havde komponeret sin klaverkoncert, fik han på en anbefalingsskrivelse fra Franz Liszt et statsstipendium, hvorefter han rejste til Rom. Her opsøgte han Liszt, der modtog ham med stor hjertelighed. I et brev til sine forældre har Grieg berettet om dette møde, der gjorde et stort indtryk på den unge nordmand.

Grieg havde medbragt sin første violinsonate, og på opfordring af Liszt sætter han sig til flyglet og begynder at spille. Men snart kommer han i tanker om, at

han jo gæster en verdensberømt komponist og pianist, og Grieg bryder af og spørger, om dog ikke Liszt selv vil spille noget.

Nå ja, så må jeg jo selv spille sonaten, siger Liszt, hvorefter han tager fat. Liszt kendte af gode grunde ikke Griegs violinsonate, havde aldrig set den. Men – skriver Grieg til sine forældre – ikke desto mindre spillede han hele sonaten direkte fra bladet, med klaverstemme og violinstemme, alle 3 nodelinier.

Grieg var nærmest lamslået – han var selv en udmærket pianist, men magen til suveræn beherskelse af noder og klaver havde han ikke forestillet sig. Senere spillede Liszt den teknisk svære klaverkoncert – også nu direkte fra bladet.

Grieg var svagelig, han havde kun en fungerende lunge og led meget af astma. Det kan være forklaringen på, at hans produktion er forholdsvis lille i betragtning af, at han dog blev 64 år. Men som hans ven og beundrer Bjørnstjerne Bjørnson fastslog i sin tale på Griegs 60 års fødselsdag: det drejer sig ikke alene om, hvad en komponist selv har skrevet, men også om, hvad han har gjort muligt for den næste generation af komponister.

Griegs norske slåtter

Langt oppe i Telemark, lidt syd for Hardangervidda, ligger der en sø, der hedder Totak. Det var ved denne sø *Myllarguten* stod og spillede slåtter på sin hardangerfele. Vi befinder os midt i 18-hundrede tallet – Myllarguten blev kendt viden om for sit spil og opnåede endda at få foretræde for Frederik 7. – en stor ære!

En slåt er i norsk folkemusik en dansemelodi, der ofte spilles på hardangerfele (også kaldet hardingfele), et instrument, der i sin opbygning ligner en violin. Men foruden de 4 spillestrengene har feleen under gribebrættet yderligere 4 resonansstrengene, som under spillet kommer i vibrationer og giver instrumentet en karakteristisk klang, der kan minde en del om skotske sækkepiber. Der høres hyppigt hardangerfele i norsk radio, men ikke alle nordmænd bryder sig om at lytte til den!

Myllargutens slåtter blev ikke nedskrevet af ham selv, men mange havde hørt dem og mente, at her fandtes en norsk kulturarv, der ikke burde gå tabt. Man

henvendte sig derfor til Grieg og foreslog ham at tonesætte nogle slåtter. Det gjorde Grieg, der imidlertid ikke skrev sine slåtter for hardingfele, men for klaver.

Det blev til i alt 17 slåtter, komponeret 1902-03, nogle år før Grieg døde. Her præsenterer Grieg sine norske folketonen i en barsk rytmisk og harmonisk komposition, der peger frem mod Béla Bartók og andre komponister af nationale danse.

Grieg boede i mange år på *Troldhaugen* uden for Bergen. Her står hans hjem stadig urørt med flygel og indbo, og her er en urne med asken efter Norges store toneskjald indmuret i fjeldet.

Reaktionen mod senromantikken

Mit hjem i Trondheim var fyldt med musik. Der blev jævnligt spillet kammermusik – trioer og kvartetter, og da min far også dyrkede komposition, fik han her en første lejlighed til at høre egne værker. Han var også med til at hente mange udenlandske kunstnere til byen, både kvartetter og solister.

Da jeg kom til København, fik jeg også her rigelig anledning til at høre musik, både i hjemmet og koncert – og operamusik. Min far var nu pensioneret, og han blev formand for Schubert-selskabet, der ikke alene dyrkede musik af Schubert, men også spillede værker af andre klassiske og romantiske komponister.

Desværre var musiklivet i Danmark endnu i mange år efter den 2. verdenskrig præget – eller hæmmet – af en kunstig og ufrugtbar reaktion mod »senromantikken«. I spidsen for denne reaktion stod komponisten *Carl Nielsen* (1865-1931), og han fik desværre mange tilhængere/medløbere blandt tidens musikere og musikanmeldere.

Det kan ikke bestrides, at Carl Nielsen efter dansk målestok var en betydelig komponist, og dog har han aldrig opnået samme internationale berømmelse som Edvard Grieg eller som Niensens jævnaldrende finske komponist *Jean Sibelius* (1865-1957).

Der opleves både substans og kraft i Carl Niensens bedste værker – »Musikkens Historie i Danmark« (1978) hævder endda, at første sats af hans 3. symfoni,

kaldet »Sinfonia espansiva«, er den prægtigste symfonisats, der er skabt i dansk musik. Men desværre skæmmes adskillige af hans orkesterværker af en mærkelig farveløs eller klæg instrumentering – det er som om han ikke har evnet eller turdet udnytte orkestrets klangmuligheder.

»Und Instrumentieren kann er auch nicht« udbrød en tysk musiker, da han sammen med min far hørte et Carl Nielsen værk i Tivoli. Det er nok en overdrevet vurdering, selv om instrumentering næppe var Carl Nielsens stærke side.

Levende musik

Carl Nielsen har præsenteret sin musikfilosofi i bogen »Levende musik« (1925), hvor han hæver Mozart til skyerne på bekostning af Beethoven: »Mozarts bedste symfonier (vil) stå, medens de fleste af Beethovens vil falde«. Hvorfor nu det? Jo, Beethoven er for *subjektiv* – »Vor tid føler måske mere ved at høre Beethovens værker, men om hundrede år føler man helt anderledes«.

Tiden er ved at rinde ud for denne yderst subjektive visdom, men i mine unge dage blev der i Danmark skrevet spalte op og spalte ned i musikartikler og musikanmeldelser om musik, der var for »subjektiv«, og de næste generationer af danske komponister har bestræbt sig til det yderste for at komponere/konstruere en mere »objektiv« lydende musik, ofte så objektiv, at kun få har lyst og trang til at høre den. Den slags musik bliver derfor næsten altid programsat sammen med et eller flere værker af »subjektive« klassiske eller romantiske komponister. Publikum foretrækker nemlig at høre levende musik!

Carl Nielsens aversioner mod den såkaldte subjektive musik kulminerer i »Levende musik« med et voldsomt udfald mod Richard Wagner. Han citerer således et motiv fra »Niebelungens Ring« (sunget af Brünnhilde) og fastslår, at det »forekommer os hæsligt og allerede forældet« – »det er smagen, det »überschwängliche« og usunde i Wagners motiv, der ikke er til at udholde«.

Så vidt Carl Nielsen som smagsdommer. Forekommer os hæsligt – altså ikke bare Carl Nielsen selv, men også alle os andre? Man kunne mene, at en komponist altid bør være varsom med at dømme og fordømme andre komponisters værker og navnlig ikke bør inddrage samtidens musikverden som meningsfælle i

denne fordømmelse. I en tilstand af uligevægt og ophidselse har Carl Nielsen med sine voldsomme værdidomme handlet meget uetisk, nærmest forstokket.

Og hvem er forældet i dag? Ikke Wagner, der opføres på alverdens operascener, medens Carl Nielsen trods behjertede forsøg på at introducere ham i den internationale musikverden stort set kun er berømt i Danmark.

Den overdrevne Carl Nielsen dyrkelse spærrede i Danmark ikke alene for Wagner, men også for hans efterfølgere. Den spærrede således for Carl Niensens samtidige, verdenskomponisten *Richard Strauss* (1864-1949). Kun et par af hans mange operaer blev opført herhjemme før den 2. verdenskrig. Strauss – det 20. århundredes største og mest spillede komponist – formåede, hvad Carl Nielsen ikke magtede: at få et orkester til at klinge i en strålende glansfuld instrumentation.

Modersmålet

Du hjerternes hjerte – vort norske mål – sådan hylder Bjørnstjerne Bjørnson modersmålet i sit store digt »Vort sprog«. Også danske Grundtvig har ytret sig om modersmålet: I digtet »Langt højere bjerge så vide på jord« fortæller han sine landsmænd, at der jo nok skal findes ædlere og finere sprog end det danske, men

*træffer vort modersmål ej på et hår
det smelter dog mere, end fremmedes slår.*

Det lyder jo meget flot, men ret beset er digterens metafor (jævnførelsen mellem »smelter« og »slår«) jo noget vrøvl. Man skal være særdeles lydhor, hvis man skal høre det danske sprog »smelte«. Så lydhor er nordmændene ikke, hvilket allerede H.C. Andersen fastslår i sit eventyr om *Laserne*, hvor han lader den norske las afslutte dialogen med denne salut: »Tal mig ikke dette Fladelandets bløde Klustersprog, jeg vamles ved det!«

Så slemt står det nu heller ikke til! – men det er sandt, at det danske sprog ikke er meget værdsat af nordmændene, der har svært ved at forstå og følge med i det, medmindre det tales langsomt og tydeligt. Jeg husker, at mine norske kammerater i folkeskolen ofte morede sig med at efterligne det danske sprog, fx. ved langsomt og slæbende at herme *rødgrød med fløde* eller *pandekage – pandekage*. Det lød ikke godt, og det var jo heller ikke meningen!

Selv synes jeg, at det norske ofte klinger smukt, undertiden næsten festligt, fx. når jeg hører de unge Oslo-jenter kvindre og kvinkelere på Karl Johan-strøget. Men i øvrigt er jeg fuldt på det rene med, at de kære nordmænd har haft og stadig har ikke så lidt besvær med at få skik på deres sprog og retskrivning.

Da jeg gik op til studentereksamen (»artium«) på Trondheim Katedralskole, måtte jeg således bruge 2 eksamensdage til at skrive 2 norske stile – en hovedstil og en tillægsstil. Den ene stil skulle skrives på det såkaldte *bokmål* (»riksmål«), den anden på *nynorsk*, som også blev kaldt »landsmål«. Man kunne vælge, hvil-

ket »mål« (sprog), der skulle bruges i hovedstilen, og så skulle det andet »mål« (med et lidt lettere emne) bruges i tillægsstilen.

Selv valgte jeg bokmålet til hovedstilen, da det faldt mig lettest. Jeg husker, at jeg brokkede mig noget over dette dobbelte stilskriveri, som jeg ikke mente jeg kunne bruge til noget, hvortil min bedste ven og klassekammerat lidt køligt bemærkede, at »slik er det altså i Norge«.

Ja, sådan er det altså i Norge – og hvorfor er det sådan? Jo, det er naturligvis danskernes skyld! Norge rådede oprindeligt både over et skriftsprog og en litteratur, men under »firehundredårsnatten« blev norsk skriftsprog fuldstændig fortrængt af det danske. I denne lange periode blev der kun frembragt få litterære værker i Norge (en af de bedst kendte er *Nordlands Trompet* af digterpræsten *Peter Dass*). Norskfødte digtere som Holberg og Wessel virkede som bekendt i Danmark og skrev på dansk.

Jeg kommer derved tilbage til spørgsmålet: hvor meget gik der mon tabt af norsksproget litteratur under firehundredårsnatten? Litteratur, der ville være skabt, hvis Norge var forblevet selvstændigt. Det får vi desværre aldrig at vide, for sådanne kulturelle tab kan naturligvis ikke registreres. Til gengæld ved vi, hvor meget der blev skabt af norsk litteratur, efter at Norge var løsgjort/befriet fra det danske overherredømme.

Der var tale om en strålende opblomstring, og en formidabel guldalder fulgte, hvor talrige digtere, romanforfattere og dramatikere trådte frem og markerede sig med værker af varig værdi.

Mange af dem skrev på dansk, eller med en skrivemåde tæt op ad dansk – det gjorde fx. de »fire store« Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie (selv om Bjørnson i sine senere år søgte at fornorske sin skrivemåde i retning af det, der nu kaldes bokmålet).

Men 1850 udgav forfatteren Ivar Aasen en ordbog over det norske folkesprog, og den skabte grundlaget for landsmålet, senere kaldet nynorsk, som derefter blev brugt af en række nynorske forfattere.

Nynorsk er altså ikke et kunstsprog som fx esperanto. Der eksisterer mig bekendt ingen levedygtig litteratur på esperanto, men nynorsk har vist sig levedygtigt netop ved, at der er skabt en righoldig litteratur, som stadig bruges både i skrift og – med forskellige dialekter – i tale af en stor del af den norske befolkning.

Forskellen på bokmål og nynorsk kan være temmelig stor. Som eksempel gengives her nogle linier fra en af Bjørnsons første fortællinger *Et farligt frieri* (1860):

»Den tid Aslaug blev voksen Jente, var der ikke stor Fred at faa paa Huseby; thi der baade reves og sloges Bygdens gildeste Gutter Nat efter Nat. Værst var det Lørdagsnatten; men da lagde heller aldrig gamle Knud Huseby sig uden i sine Skindbuxer... «.

Den version skulle nok kunne forstås af en dansk læser, sværere er det at kapere den samme tekst gendigtet i gammelt norsk bondemål: *Ej faarleg Friing* (1872):

»Dan Tid, hon Aaslaug vard vaksi Jenta, var dat ikkje stor Frid at finna paa Huseby. Dar bæde rivost og slogost dej gildaste Gutar i Bygdi Nott efter Nott. Verst var dat Laugardagsnotti; men daa lagde han gamle Knut Husaby seg heldr aldri utan i Skinnbroki...«.

Set med danske øjne er det naturligvis upraktisk med dette nynorsk – hvorfor kan de landsmålsforfattere dog ikke skrive, så man umiddelbart kan forstå det i Danmark! Men det er nok en lidt for snæversynet betragtning, for sprogformer og udtryk som lever i folket må betragtes som en del af kulturarven, og det er altså den arv man søger at bevare i Norge ved at gøre nynorsk til officielt skriftsprog.

For øvrigt er man i Danmark ved at producere en Jysk Ordbog, men dermed er det jo ikke sikkert, at jysk en skønne dag bliver officielt skriftsprog i Danmark...

Selv er jeg stadig i stand til om nødvendigt at læse og forstå nynorske tekster, men jeg indrømmer gerne, at jeg så absolut foretrækker bokmålet!

Norges gamle hovedstad

Nord for Dovre, og nord for 63. breddegrad, dér hvor Norge blive smallere, ligger Trondheim, trøndernes hovedstad og stolthed. I denne by har jeg tilbragt min barndom, opvækst og skolegang til jeg som voksen flyttede til Danmark.

Byen ligger i storslåede omgivelser på sydsiden af Trondheimsfjorden, der ud for Trondheim er 20 km bred. Mod øst og syd er byen omgivet af bakker og lave højdedrag, mod vest af en 5-600 m høj, stærkt kuperet ås, glimrende terræn for de skisportsbegeistrede trøndere.

Trondheim er grundlagt 997 af kong Olav Trygvason, der allerede 3 år efter faldt i slaget ved Svold. Hans statue er som sig hør og bør anbragt på en høj sokkel i stil med Nelsonstatuen på Trafalgar Square. Byen hed oprindeligt *Nidaros* efter *Nidelven*, der slynger sig som et mægtigt S gennem byen (os = elvemunding). På 1400-tallet blev byen omdøbt til Trondhjem (dansk stavemåde!), og da bystyret 1929 vedtog at omdøbe byen til Nidaros, blev denne beslutning mødt med rasende protester.

Trønderne ville nemlig ikke finde sig i, at deres hovedstad – som en gang også var Norges hovedstad – nu på ny skulle omdøbes til Nidaros. *Trondhjem skal byen hete* stod der at læse på husgavle, på asfalterede gader, transparenter og opslag samt i utallige harmfulde debatindlæg i byens aviser. Efter et års hidsig kampagne mod Nidaros-navnet måtte bystyret bøje sig. Nidaros blev nu til *Trondheim* – så var det i det mindste slut med den danske stavemåde...

Byens største seværdighed er dens domkirke – *Trondheim domkirke* – der dog stadig ofte omtales som »Nidarosdomen«. Fra domkirken peger byens hovedstrøg, den brede *Munkegaten*, mod nord direkte mod *Munkholmen*, en fæstning bygget på en ø nogle kilometer ude i fjorden; her sad den danske statsmand *Peder Griffenfeld* fængslet i 19 år. Ved *Munkegaten* ikke langt fra domkirken ligger *Trondheim Katedralskole*, der roser sig af en hen ved tusindårig historie.

Til byens seværdigheder regnes den gamle *Erkebispegård*, fæstningen *Kristiansten*, der troner på et bakke­drag højt over byen, en række paladser, bygget af træ, herunder *Stiftsgården*, der hævdes at være Norges største træbygning. Meget seværdig er også *Bybroen* – en gammel træbro over Nidelven, og de mange lagerbygninger – også af træ – langs elvens nedre løb.

Der er et pust af storhed over Norges gamle hovedstad, og danske turister, der vover sig nord for Dovre, bør ikke forsømme at besøge denne prægtige by og dens maleriske omgivelser.

Skønt Trondheim ligger så langt mod nord, er Trondheimsfjorden altid isfri, også i den hårdeste vinterkulde. Tilsvarende gælder i øvrigt for alle norske fjorde helt op forbi Nordkap. Det skyldes, lærte jeg i skolen, at de norske fjorde også i kuldeperioder får tilførsel af relativt varmt overfladevand af Golfstrømmen.

Der kan være koldt i Trondheim – det koldeste jeg har oplevet i min tid er minus 24 grader, men i *Røros*, der ligger lidt længere mod syd og øst, inde i landet og nær den norsk/svenske grænse, blev der ikke sjældent målt hele 40 minusgrader ved vintertid.

Hvad ville der for øvrigt ske, hvis Golfstrømmen ændrede retning og i stedet løb op mellem Island og Grønland? Ja, så ville Norge stort set blive ubeboeligt, og det samme gælder såmænd også Danmark! Jeg har læst, at havekspertes jævnligt undersøger temperaturer og strømforhold i Nordatlanten, men foreløbig er der vistnok ingen fare...

Nidarosdomen

Enhver, der besøger Trondheim, må naturligvis se og beundre domkirken, der er en af Nordens prægtigste kirkebygninger, om end ikke den største – selv en patriotisk trønder må nødtvungen indrømme, at domkirken i Uppsala både er længere og højere!

Men Nidarosdomen er under alle omstændigheder et imponerende bygningsværk, og så har den en tusindårig historie bag sig. Allerede byens grundlægger *Olav Trygvason* lod bygge en kirke her. Denne konge havde lært kristendommen at kende på rejser i udlandet og forsøgte nu at kristne Norge med vold og magt.

Men de norske bønder var genstridige og holdt fast ved de gamle guder, og da *Olav Haraldsson* (Olav 2. Digre) fortsatte bestræbelserne på at kristne Norge, rejste folket sig mod ham, og han blev fældet af en bondehær 1030 i slaget ved *Stiklestad* et stykke uden for Trondheim.

Olav fik nu tilnavnet *den Hellige*, da der angiveligt var sket undere omkring hans afsjælede legeme. Hans kiste blev anbragt i *Olavskirken*, en forløber til Nidarosdomen. I denne kirke blev en række norske middelalderkonger gravlagt, og blandt konger, der er kronet her, kan nævnes *Christian 1.* (1450) og *Hans* (1483). Men i øvrigt har Nidarosdomen lidt samme skæbne som så mange andre katedraler – ødelæggelser ved forfald og vanrøgt.

I 1531 blev domkirken ramt af brand, og i århundreder forfaldt den, men i 1869 blev et stortilet restaureringsarbejde indledt. Nidarosdomen skulle være færdig 1930, dvs til 900 års dagen for slaget på Stiklestad og hellig kong Olavs død, og det blev den – færdig i den skikkelse, man ser den fra Munkegaten.

Men kirkebyggeriet var alligevel ikke slut! domkirken skulle nu forsynes med en ny vestfront, udsmykket med en række statuer af norske konger og bisper og flankeret af 2 tårne. Jeg husker fra min opvækst de mange forslag, diskussioner, støtteerklæringer og protester der fyldte avisernes spalter om dette projekt. Ikke så mærkeligt – det drejer sig jo om et nationalt klenodie.

Vestfronten blev færdig, og derefter skulle centraltårnet bygges om og gøres væsentlig bredere og højere, men uden spir, hvorefter domkirken i sin endelige skikkelse ville fremtræde som en katedral i engelsk stil. Denne ombygning var faktisk vedtaget af Stortinget, men måtte opgives, da man frygtede at fundamentet ikke kunne bære et væsentlig tungere tårn.

Alligevel, også i den nuværende skikkelse er Nidarosdomen en prægtig katedral. Da domkirken ligger på tværs af byens hovedstrøg Munkegaten syner og ses den mest fra denne gade, og her gør det eksisterende centraltårn med det mægtige blyantspir fremragende fyldest som blikfang i bybilledet.

Nidarosdomen er med rette trøndernes stolthed.

Din dumme danske...

I Trondheim boede under min opvækst ca. 70 danske familier. Min far dr. polit. K.A. Wieth-Knudsen var professor i nationaløkonomi og statistik ved Norges Tekniske Højskole, og han fik desuden betroet hvervet som dansk og islandsk konsul. Der kom mange gæster i vort hjem, norske og udenlandske, og der blev spillet meget musik, da min far som før nævnt var musikinteresseret og selv komponerede orkesterværker, strygekvartetter og sange.

Det kan ikke nægtes, at der i Trondheim, som i hele Norge, herskede nogen antipati over for Danmark. Det skyldtes navnlig striden om Grønland. Norge havde i 1920'erne okkuperet et større område i Østgrønland under henvisning til, at der var tale om ingenmandsland, da der ikke fandtes dansk myndighedsudøvelse i området, og desuden havde Norge aldrig godkendt Kieltraktaten, dengang Danmark efter tabet af Norge beholdt Grønland.

Sagen blev indbragt for voldgiftsdomstolen i Haag, der med alle stemmer mod 2 (hvoraf den ene var norsk!) fastslog Danmarks overhøjhed over hele Grønland.

Norge havde altså tabt sagen med et brag, og de gode nordmænd blev for en gangs skyld bragt ud af fatning. Det gjaldt i nogen grad også trønderne, der desuden godt kunne huske, at danskekongen Frederik 3. ved freden i Roskilde 1658 havde afstået hele deres hjemegn til Sverige og derved delt Norge i 2 dele, og at det ikke var danske tropper, men trønderne selv, der smed svenskerne ud af Trøndelag, som derefter vendte tilbage til Norge ved fredsslutningen i Lund 1660.

Nuvel, de danske familier i Trondheim led ingen skade. Vel kunne der under Grønlandsstriden høres bitre tilråb i gaderne – *din dumme danske!* – men det holdt hurtigt op igen. Alt i alt befandt min familie sig vel i Trondheim.

Det bør måske tilføjes, at trønderne absolut ikke hører til de nordmænd, der råber højest. Den typiske trønder er snarere lavmælt, reserveret, lidt skeptisk, vel nærmest kølig. Her er længere til smil og latter, end man er vant til i Danmark, men mange trønderere har menneskelige kvaliteter, som jeg lærte at sætte pris på: eftertænksomhed, oprigtighed, ingen forstillelse eller underfundighed, her mener man, hvad man siger – når man siger noget.

Kort sagt – et tillidsvækkende folkefærd.

Silkeføre

Til mine bedste oplevelser i Norge hører skisporten, og i Trondheim var der rigelig anledning til at dyrke den.

– En vintersøndag i februar. Solen står endnu lavt, og det er koldt, men der er faldet meget sne i ugens løb, en halv meter eller så, og der venter os herligt skiføre i Bymarka.

Silkeføre – hvad vil det sige? Jo, det betyder at du bare kan stikke fødderne i bindingerne, stramme dem og spurte af sted, uden at smøre dine ski hverken med voks eller klister, for skiene glider omtrent friktionsfrit hen over de glitrende snekrystaller.

Altså tidligt op og med »trikken« – sporvognen (i dag erstattet af busser) – ud til den vestlige ende af byen, der hvor skiterrænet begynder. Alle sporvogne var ved vintertid forsynet med udvendige holdere til skiene, kun stavene blev taget med indenfor. På fridage var sporvognene stopfyldt med glade og forventningsfulde skiløbere, drenge og piger, mænd og kvinder. Hvilken fryd – nu skal vi på skitur!

I Bymarka er der først en meget stejl stigning på halvandet hundrede meter, den tager vi til fods, med skiene på nakken – og så begynder eventyret.

I Danmark taler man ofte om at »stå« på ski, – måske fordi det er så svært at stå! I Norge »går« man på ski, for en nordmand nøjes ikke med pister og skilift – for ham er den virkelige oplevelse de lange skiture, der fører gennem dybe skove op i fjeldet og ind over de store vidder. *Det* er nordmænds vis...

Bymarka byder både på forholdsvis overkommelige og på temmeligt svære ruter, men der er naturligvis ingen prestige i at vælge de lette løjper. En nordmand falder principielt ikke – aldrig! – på ski, men skulle det utænkelige alligevel ske, skynder man sig at børste sneen af, for tænk hvis man møder kammerater eller bekendte og endnu har forræderiske spor af sne på tøjet...

Næste dag udveksles turoplevelser. »Hvilken løpe tok du nedover« spørges der nysgerrigt. »Rustadrenna naturligvis« svarer man overlegent. Det var den sværeste løjpe, på glat føre nærmest livsfarlig, men hvem vil være tøsedreng i Norge?

- I Danmark er det desværre svært at finde rigtigt skiterræn, og der er sjældent sne nok, så vi må tage til Norge for at tilfredsstille skihungeren, da vi foretrækker turløjper frem for lifter og pister. Det er min erfaring, at de gode nordmænd ser med overbærenhed på danskernes skifærdigheder: sammen med min kone vender jeg tilbage til hotellet fra en daglang skitur ind over vidderne, og ved udhuset står en gammel gubbe – en rigtig Ola Nordmand – og hugger brænde.

»Hvor har Dere gått?« fritter gubben, og vi forklarer ham – på dansk – at vi har fulgt løjpen med de rød/blå/hvide markeringer. »Ja så, har Dere gått bestemors løjpe« konstaterer gubben tørt og vender sig om for at kløve det næste brænde-stykke. Vi bliver lidt flade, men trøster os med, at sådan siger han nok til alle danske turister...

Kom til Norge, min far!

Lærdom i nord og syd

Min skolegang fandt sted dengang meddelelse af kundskaber endnu blev anset for skolens hovedopgave – jeg tør næsten sige skolens eneste opgave.

Det meste af min opvækst har jeg gået i norsk skole, men jeg har dog også tilbragt kortere perioder i danske skoler, nemlig når min far havde orlov fra sin stilling som professor ved Norges Tekniske Højskole og sammen med familien tog ophold i Danmark for at drive videnskabelige studier der.

I norsk folkeskole

I min norske folkeskole (Singsaker skole) herskede en gammeldags orden: drenge for sig og piger for sig. Drengenes klasseværelser lå i den ene halvdel af bygningen og pigernes i den anden. I skolegården herskede den samme deling – dog uden hegn mellem de 2 køn. Når klokken ringede efter endt frikvarter, marcherede eleverne klassevis ind i skolen, medens vagthavende lærer med en flosset spadserestok slog takten mod trappegelænderet.

På trods af skolens stramme ordensregler var de trønderiske drenge temmelig vilde og udisciplinerede. Det gjaldt navnlig i frikvartererne, hvor den mindste uoverensstemmelse kunne give anledning til slagsmål. Så stimlede kammeraterne sammen om kamphanerne med opildnende tilråb: *Itj nokka å vær forligt om* – der er intet at forliges om! og så masede de sig ind på de 2 kamphaner, der nu vanskeligt kunne være bekendt at stifte fred.

Undertiden endte sådanne bataljer med, at 12-15 drenge eller flere lå i en klynge på jorden og slog og sparkede, så vagthavende lærer måtte styrte til for at skille de kæmpende ad. Det var ikke altid nogen nem opgave!

Det værste der kunne ske for os drenge var, hvis en bold under leg forvildede sig ind på pigernes halvdel af skolegården – ingen havde lyst til at hente den. I mine mange år på Singsaker skole har jeg aldrig set nogen dreng bevæge sig ind på pige-

siden uden tvingende anledning. Pigerne holdt sig naturligvis også altid på egen banehalvdel.

Undervisningen var stort set god og samvittighedsfuld i de fleste fag. Når det er sagt, må jeg tilføje, at historieundervisningen i udpræget grad bar præg af den norske bitterhed over Danmarks 400-årige herredømme over Norge – firehundredårsnatten.

I vores historielærebog kunne vi læse harmdirrende beretninger om den danske undertrykkelse – om hvorledes Danmark placerede danske adelsmænd som statsholdere og lensmænd i Norge, besatte den norske administration med danske embedsmænd og udnævnte danske præster til at forkynde kristendom i norske kirker.

Særlig dramatisk var beskrivelsen af den danske fremfærd i Norge under reformationen, hvor danske fogeder ødelagde kirkemalerier og røvede kirkesølvet osv.

Desværre var det jo sandt nok, hvad min norske historiebog berettede om dansketiden, selv om fremstillingen forekom unødigt hadsk. Den bidrog i al fald til at stemme de norske skolebørn fjendtligt eller aggressivt mod os danske, der jo nedstammede fra Norges undertrykkere!

I dansk folkeskole

Mine første erfaringer med den danske folkeskole (Amagerfælledvej Skole) var ikke opmuntrende. Jeg vil snarere kalde det en barsk oplevelse, for her blev de små elever (drengeklasse) trynet og tyranniseret efter noder.

I norsk skole har jeg aldrig oplevet en lærer slå sine elever – på Amagerskolen blev der tæsket løs ved den mindste anledning. Regnelæreren – en led gammel heks – brugte således pegepinden til at slå eleverne over fingrene, når hun var misfornøjet med præstationerne. Da jeg selv var rimeligt god til at regne, slap jeg heldigvis for at smage hendes torturretskab.

Gymnastiklæreren var en ren psykopat, der konstant tyranniserede de små. Han må have været forhenværende sergent eller lignende, for han yndede at lade drengene stille op på række. Her skulle de stå i retstilling i længere tid, hælene

sammen og armene strakt ned langs siden, medens den ekcerserglade sergent med barsk preussermine mønstrede sine soldater.

Ved den mindste bevægelse hos en af småpurkene gik sergenten helt amok. »Du piller« skreg han og teede sig omtrent som om denne forbrydelse havde bragt fædrelandet i den yderste fare.

I øvrigt konstaterede jeg, at norske og danske gymnastiksale var konstrueret efter nøjagtigt samme koncept, med tove, stænger og nedsænkkelige bomme samt de tilsyneladende uundværlige ribber fastgjort til væggene, 36 i alt. Så mange elever kunne en klasse indeholde i gamle dage, og der var altså omhyggeligt sørget for en ribbekonstruktion til hver eneste elev, så alle kunne hænge samtidigt under ekcersermesterens årvågne opsyn.

Amagerskolen var slem, men jeg har også noget positivt at berette om det danske skolevæsen, nemlig da jeg nogle år senere var elev på en rigtig gammeldags landsbyskole i Dybe i nærheden af Lemvig. Jeg boede hos præsten i Dybe.

Skolen i Dybe havde kun én lærer og ét klasseværelse. Hvorledes bar man sig ad? Jo, man samlede de store børn – piger og drenge på 11 år og derover – i én klasse og de mindre børn i en anden. I sommerhalvåret skulle de store hjælpe til i landbruget, og de fik derfor kun 2 skoledage, medens de mindre havde 4 skoledage. I vinterhalvåret var det omvendt.

Selv fik jeg lov til at følge undervisningen i alle ugens 6 dage (det var i sommerhalvåret), selv om jeg rettelig hørte hjemme i den »lille« klasse. Men jeg kedede mig aldrig, for skolens lærer – førstelærer Christensen – var en fortrinlig pædagog. Hans faderlige udstråling indgød tryghed og tillid, og han forstod kunsten at engagere sine elever og gøre stoffet nærværende og spændende.

Om søndagen fungerede læreren som forsanger i Dybe kirke, hvor hans rå og uskoledede bas rungede i kirkerummet, så hvælvingerne rystede. Førstelæreren var altså spændt hårdt for – slidsom undervisning alle ugens 6 dage og kirketjeneste om søndagen – men ikke desto mindre blev han en gammel mand og fik et langvarigt otium i Lemvig, og det havde han ærligt fortjent.

Også præsten havde nok at se til. Han skulle ene mand passe sognet og desuden forrette 2 gudstjenester om søndagen, en i Dybe kirke og en i Ramme kirke 5 km borte. Jeg så ham cykle af sted til nabokirken i mørkt tøj og med præstekjolen på bagagebæreren. Det var andre tider dengang...

Katedralskolen

Efter 7 år i folkeskolen blev jeg tilmeldt Trondheim Katedralskole, hvor jeg gik 3 år i mellemskolen («middelskolen») og 3 år i gymnasiet.

Ogå i Katedralskolens mellemskole gik piger og drenge hver for sig, men de var dog ikke adskilt i skolegården. Pigerne havde husly i en nyopført skolebygning, medens drengene holdt til i en gammel træbygning, kaldet »barakken«. Her blev alle klasseværelser opvarmet med kakkelovne, som det påhvilede pedellen at betjene. Og han passede sit arbejde meget pligtopfyldende.

Det gjorde lærerne også. Her var ingen strejker – det oplevede jeg heller aldrig i folkeskolen – og i tilfælde af sygdom blev der altid stillet vikarer. Om fornødent tog skolens tidligere rektor, en distingveret herre i halvfjerdsere, selv en tøm som vikar. Katedralskolen var en ubetinget lov-og orden skole – det fremgik også af ordensreglementet, der var meget strengt og restriktivt.

Men reglementet lagde ingen tryk på de 13-15 årige mellemskole drenge. Her var altid liv og lystighed, og lærerne fik tit brug for at dæmpe de fändenivoldske musketerer, der bænkedes sig oppositionslystne foran katederet. Det lykkedes ikke lige godt for alle lærere, og dermed kommer jeg ind på et spørgsmål, der har optaget mig lige siden min skolegang (jeg har ikke selv været skolelærer, men jeg har i mange år været lærer på fagkurser i statsforvaltningen).

Altså, hvordan kan det være, at nogle lærere er i stand til altid at bevare roen og uden vanskelighed kan tumle og tæmme en balstyrig elevflokk, medens andre lærere er rystende nervøse og må finde sig i at blive tyranniseret af en samling kåde, men dog sjældent direkte ondskabsfulde elever? Findes der en pædagogisk anvisning på, hvorledes man som lærer træder ind i et klasseværelse og sætter sig i respekt og bevarer kontrollen med klassen fra første til sidste minut?

Det gør der ikke, svarede en af mine gode venner, uddannelseschef i den danske statsforvaltning, da jeg mange år senere stillede ham spørgsmålet. Det nærmeste man kan komme svaret er, at læreren må søge at etablere sig som leder af en gruppe. Den der kan det, er også i stand til at styre begivenhederne i en undervisningstime (når han kan sit stof og er godt forberedt!) selv om han møder nok så kvikke og kritiske elever.

Hvis det er rigtigt – og det tror jeg bestemt det er – kan man drage den slutning, at den gode lærer må være i besiddelse af nogle af de egenskaber, der er nødvendige for at blive en god leder.

I Katedralskolens gymnasium blev jeg efter ansøgning optaget i reallinien = matematisk-fysisk linie. Her gik både drenge og piger i samme klasse, og det var vel medvirkende til, at der aldrig blev samme schwing over feltet som i mellem-skolens sammensvejsede drengeklasse.

I den retning blev gymnasietiden lidt af en skuffelse – intet sammenhold her, pigerne var efter drengenes målestok jævnt hen kedsommelige, de sad og strikkede i timerne med fromme miner og var den kvindelige klasselærer til behag. Dydsmønstre i flinkeskolen!

Med samme klasselærer = norsklærer havde jeg en række konfrontationer, da jeg mente, at hun favoriserede pigefronten, ikke just med karakterer, men med synspunkter og holdninger. Kort sagt – klasselæreren poserede som rødstrømpe!

Når det er sagt, må jeg tilføje, at hun præsterede en solid, omend ikke særligt inspirerende undervisning. I hendes timer lærte vi både om norsk og udenlandsk litteratur, og jeg bemærkede, at hun gjorde meget ud af Georg Brandes («sætte problemer under debat») og hans betydning for norske og danske digtere.

I matematik og fysik/kemi havde vi særdeles dygtige og samvittighedsfulde lærere. Med særlig respekt mindes jeg matematiklæreren, der senere blev professor i Oslo. I det ydre en tør og lidt distant herre, tilsyneladende inkarnationen af en katedralskolelærer. Men det viste sig snart, at han havde både humor og pædagogiske evner. Jeg ser ham endnu stå ved tavlen, med et stille, næsten hemmelighedsfuldt smil, der røbede hans indre glæde over at kunne vække sine disciples opmærksomhed og interesse.

Som nævnt har jeg selv i mange år været lærer på fagkurser. De fleste af mine elever her havde (dansk!) studentereksamen, tiltalende og positive unge mennesker, der stiledede mod en karriere i statsforvaltningen, men deres basale skolekundskaber var påfaldende ringe, navnlig i historie og dansk.

Nuvel, det er andre tider nu, og måske står det ikke meget bedre til i Norge – det ved jeg ikke noget om. Men den dag i dag mindes jeg med glæde Trondheim Katedralskole som en lidt gammeldags, men fornem og gedigen institution, der satte lærdom i højsædet, og jeg håber, at skolen har været i stand til at værne om sit høje niveau...

Politstudiet

Efter vel overstået artium = studentereksamen i Trondheim rejste jeg til Danmark, skaffede mig først noget studenterarbejde og begyndte derefter at læse statsvidenskab ved Københavns Universitet.

Her levede professorer og studenter i 2 adskilte verdener – det gjorde de i al fald ved det statsvidenskabelige fakultet. 68-studenternes råb om »professorvælde« giver ikke noget dækkende billede af den verden jeg dengang oplevede på universitetet. Der var frihed nok inden for studiets rammer, men det var som om studenter og professorer ikke rigtig vedkom hinanden.

Distancen mellem professorer og studenter var naturligvis i første række professorernes ansvar. Der manglede markante personligheder både i professorskolegiet og blandt lektorer og assistenter. Når det er sagt, må jeg tilføje, at alle universitetslærere dengang forholdt sig absolut etisk til deres videnskab, og der blev sondret skarpt mellem videnskab og politik. Det er nok værd at erindre i dag, hvor politiserende »forskere« i stort tal har erobret universiteter og læreanstalter, og hvor mange af dem gladeligt optræder som eksperter både i trykte og især i luftbårne medier, hvor det er vanskeligere at holde dem fast på deres udtalelser.

I min tid gennemførte kun en tredjedel af de politstuderende deres studium... Enkelte gik over til juraen, resten opgav. Det store frafald skyldtes bl.a. den vældige stofmængde, der som afslutning på studiets første del skulle præsenteres på en enkelt eksamensdag: driftsøkonomi, økonomisk historie, borgerlig ret, natio-

naløkonomi og statistik, i alt 5 mundtlige fag på grundlag af flere tusinde siders paratviden. Også til 2. dels studiet blev der stillet store krav, men her var der langt større mulighed for at studere selvstændigt og vælge specialer, sådan som det bør være på et universitet.

Det var en hård og anstrengende tid, for jeg skulle foruden at læse til studierne også passe mit studenterjob, altid 4 og ofte 6 timer om dagen. Og det var jeg absolut ikke ene om, for de fleste politstuderende havde job ved siden af studiet – velstandssamfundet eksisterede ikke dengang, og der var ikke noget der hed studenterløn!

– Jeg var kommet til Danmark som norsk statsborger og fik under studietiden min opholdstilladelse i Danmark forlænget med et halvt år ad gangen. Derefter søgte og fik jeg dansk indfødsret, hvilket var nødvendigt for at opnå en tjenestemandstilling i centraladministrationen.

Weserübung

I årene før 2. verdenskrig havde Trondheim næsten hver sommer anløb af engelske slagskibe på øvelsestogt. Der var adgang for interesserede til at besøge de mægtige krigsskibe, og sammen med min far har jeg været ombord på flere af dem.

Et af slagskibene hed »Barham« og var bygget under 1. verdenskrig. »Barham« blev færdig så betids, at skibet kunne deltage i Jyllandslaget 31. maj 1916, og jeg husker, at matroserne med stolthed viste de besøgende nogle skrammer i panserdækket, angiveligt stammende fra en tysk granat. »Barham« blev desværre sænket i Middelhavet under 2. verdenskrig.

Jeg har ligeledes været ombord på slagkrydseren »Repulse«, der under 2. verdenskrig blev sænket af japanske flyvere ud for Singapore, samt på »Nelson«, opkaldt efter søhelten og dengang verdens stærkeste slagskib, armeret bl.a. med 9 stk. 40 cm kanoner.

Englands flåde var med 15 slagskibe og et meget stort antal krydsere og destroyere m.v. den største i verden, jævnstor med USA's krigsflåde. Tyskland derimod rådede ved 2. verdenskrigs udbrud kun over 2 egentlige slagskibe, begge væsentlig svagere end de mange engelske, samt nogle relativt få panserskibe, krydsere og destroyere. De 2 store slagskibe »Bismarck« og »Tirpitz« var endnu ikke færdigbygget, og det var derfor svært at forestille sig, at tyskerne skulle vove sig ud i større operationer i Nordsøen og Atlanterhavet.

Men det vovede de! i april 1940 løb operation »Weserübung« af stabelen, og 9. april blev Danmark straks og Norge efter nogen tids kamp erobret og besat af tyske tropper, midt for næsen af Englands mægtige flåde.

Det var et hasarderet foretagende, næsten dømt til at tabe, og jeg forestiller mig, at den tyske krigsledelse på en eller anden måde kan have været i besiddelse af informationer, der fik den til at tro, at der kun ville blive ydet ringe modstand – i al fald af Danmark.

Og ganske rigtigt – Danmark lod sig besætte næsten uden modstand, og København blev erobret af tropper landsat af et handelsskib, der lagde til ved Langelinie.

Omkring år 1900 var København verdens stærkest befæstede by, omgivet og beskyttet af talrige forter og batterier, der i dag stadig ligger der hvor de blev opført, de fleste af dem som seværdigheder i rekreative områder.

I 1940 var fortet på Middelgrunden endnu aktivt og bestykket med kanoner af svær kaliber, og desuden var indsejlingen til København mineret. Hvordan kunne et upansret handelsskib slippe forbi det stærke fort og mineringen og ind i havnen?

Det lod sig gøre, for netop den 9. april havde de fleste soldater fået orlov, og adskillige militærpersoner på nøgleposter var blevet forflyttet. Middelgrunden havde intet mandskab der var i stand til at betjene kanonerne, og desuden var der ikke sat strøm til minerne i havneindløbet...

Intet under, at der blev mumlet om aftalt spil, men sådant er aldrig blevet bevist. Ganske vist måtte chefen for søværnet trække sig tilbage efter skarp kritik for passivitet i forbindelse med besættelsen, men regeringen og alle politikere klarede frisag. Der var – naturligvis – ikke truffet forhåndsftaler med tyskerne om at undlade modstand. Skam få den, der tænkte noget andet – tyskerne var bare usandsynligt heldige i Danmark!

I Norge var de imidlertid mindre heldige. Den tyske hærledelse havde ikke fundet det påkrævet at anvende krigsskibe mod Danmark, men mod Norge blev en stor del af flåden sat ind, og her gik adskillige skibe tabt.

Afgørende betydning for den videre udvikling blev sænkningen af den svære tyske krydser »Blücher«. Dette krigsskib stævnede om morgenen 9. april op gennem Oslofjorden med ca. 800 mand ombord, og det var naturligvis hensigten, at kongen og regeringen skulle tages på sengen, akkurat som det skete i København.

Oslofjorden er temmelig lang, og på en strækning i nærheden af Oslo er den kun få km bred. Det vidste tyskerne naturligvis udmærket, og de vidste også, at indsejlingen til hovedstaden var bevogtet af fæstningen Oskarsborg. Hvordan

kunne den tyske flådekommando forestille sig – og kalkulere med – at et stort krigsskib uden dødelig risiko skulle kunne liste sig forbi denne fæstning – havde tyskerne modtaget meldinger, der lovede eller antydede, at der nok ikke ville blive givet ild mod krydseren?

Men det skete altså alligevel, »Blücher« blev sænket, kongen og regeringen nåede at flygte nordpå, og den norske udenrigsminister fastslog, at nu var Norge i krig med Tyskland. I de følgende uger deltog norske tropper i en række træfninger, og mere end 200 norske soldater og officerer faldt i kamp for deres fædreland.

Det lykkedes tyskerne at erobre det meste af Norge, til dels med betydelige tab, men vest-magterne gik snart til modangreb. Allierede tropper gik i land nord og syd for Trondheim og indledte en knibtangsoperation mod denne by, og Narvik blev angrebet af britiske flådestyrker, der sænkede et større antal tyske destroyere, hvorefter tyskerne blev jaget op i bjergene. Nu gjorde briterne omsider brug af deres store flådeoverlegenhed.

Kort sagt, situationen udviklede sig kritisk for de tyske besættelsestropper i Norge. Men så ændredes alt af begivenhederne på Vestfronten, hvor tyske panserdivisioner gik til angreb 10. maj og i løbet af få uger tvang Frankrig til kapitulaton, medens resterne af det slagne britiske hjælpekorps i al hast blev evakueret til England. De allierede trak sig nu tilbage fra Norge, og den norske konge og regeringen, der til sidst opholdt sig helt oppe i Tromsø, forlod landet og drog til London, hvor Norge etablerede en eksilregering.

Facit: Tyskland havde løbet en enorm risiko med operation »Weserübung«, og i Norge var felttoget ved at gå helt galt. Interessant tanke: hvordan ville situationen have udviklet sig i Danmark, hvis Norge var blevet erobret af de allierede...

Om selvbevidste nordmænd og bondesnu danskere

I mine arkiver har jeg opbevaret en instruks for de tyske besættelsestropper, som jeg her gengiver i et fyldigt uddrag (og i norsk oversættelse!).

– Alle soldater må være seg bevisst at de ikke har betrådt fiendeland, men at troppene er rykket inn for å beskytte landet og dets innbyggere. Derfor: Iakttå følgende!

1. Nordmennene har en utpreget nasjonalitetsfølelse... Altså: Unngå alt som kan støte den nasjonale æresfølelse.
2. Nordmannen er meget frihetselskende og selvbevisst... Altså: Få befalinger, ingen tilrop! ... Humoristisk tale når man lengst med.
3. Nordmannen er i sitt vesen... innesluttet og tilbakeholdende, langsam til å tenke og handle, og dertil mistroisk mot fremmede. Altså: Ikke noe hissig tempo! Ta det rolig.
4. Nordmannens helm er etter gammelgermansk oppfatning hellig. Gjestfrihet blir gjerne vist. Eiendom er umistelig. Hjemmet forblir ulåst. Tyveri er nesten ukjent... Altså: Unnlåt ethvert uberettiget inngrep... Småtyverier og naskeri gjelder som tyveri og er under alle omstendigheter forbudt.
5. Nordmannen har ikke noe forstand på krig. Det sjøfarende og handlende folk har sympati for England. Det frykter Russland. For nasjonalsosialismens mål fins det med få unntagelser ingen forståelse. Altså: Unngå politiske diskusjoner.
6. Nordmannen elsker en hjemlig, behagelig tilværelse. Han kan vinnes ved vennlighet, ved små oppmerksomheter og ved å anerkjenne hans person. Altså: Ingen påtrengende oppførsel, især overfor kvinner.
7. Det tyske språk blir forstått nesten overalt, forutsat at det blir snakket langsomt og tydelig.

Der fandtes også en instruks for besættelsesmagten i Danmark. Den lignede i det store og hele den norske instruks, dog bortset fra punkt 3, der i den danske instruks lød således:

3. Danskeren besidder meget Bondesnuhed, Listighed, som grænser til Uoprigtighed.

Ak ja! Som Piet Hein skriver i sit i Danmark højt værdsatte gruk: »Den, som kun ta'r spøg for spøg, og alvor kun alvorligt...«. Er det måske de kære nordmænd, den listige grukmager har i tankerne?

Besættelse

Da 2. verdenskrig brød ud september 1939, havde Danmark 36.000 mænd under våben, men i de følgende måneder blev de fleste hjemsendt, og den 9. april 1940 var kun 14.000 mænd inde, heraf over halvdelen nyindkaldte rekrutter. Så da tyskerne dukkede op og lagde til ved Langelinie, anså den danske regering enhver modstand for håbløs og kapitulerede omgående – under protest.

Statsminister Th. Stauning havde været regeringschef siden 1929, og han påtog sig ansvaret for kapitulationen. Der blev nu dannet en samlingsregering, hvorved de 2 hidtidige regeringspartier Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre blev suppleret med ministre fra Venstre og Det Konservative Folkeparti. Regeringen blev derved udvidet fra 12 til 18 ministre, blandt dem den konservative Christmas Møller.

Denne regering holdt kun 3 måneder, så blev den omdannet, stadig med Stauning som statsminister men nu med Erik Scavenius som ny udenrigsminister. Regeringen tiltrådte 8. juli, og Scavenius forelagde allerede i det første ministermøde en erklæring, der bl a rummede følgende berygtede sekvens:

»Ved de store tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring, er en ny tid oprundet i Europa, der vil medføre en nyordning i politisk og økonomisk henseende under Tysklands førerskab. Det vil være Danmarks opgave herunder at finde sin plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt samarbejde med Stortyskland... «.

Det var et helt unødvendigt og ydmygende knæfald for besættelsesmagten, skadelig for regeringens omdømme i befolkningen og kompromitterende for Danmarks anseelse i udlandet: først en underdanig hyldest til den tyske krigsmaskine og derefter – og det var langt værre – forsikringen om Danmarks vilje til et »aktivt samarbejde« med Nazityskland.

Man tillægger gerne Scavenius ansvaret for 8. juli erklæringen, men erklæringen blev godkendt på et ministermøde inden den blev offentliggjort. Det var altså en regeringserklæring, og både statsministeren og alle øvrige ministre var derfor ansvarlige for erklæringens indhold. Medansvarlig var også Christmas Møller, der senere flygtede til England, hvor han sluttede sig til de allieredes sag. Christmas Møller blev derfor aldrig modtaget af Churchill, som dermed demonstrerede sit mishag med den danske regerings utilslørede option for Tyskland.

Nuvel, besættelsen gik sin gang, og den danske befolkning led i det store og hele ingen materiel nød – i så henseende undgik man stort set »norske tilstande« – og Danmark blev sluttelig befriet med nogle trøstende ord om, at modstandsfronten havde været »second to none«.

Det er alligevel fristende at forestille sig, hvad der var sket – hvad der kunne være sket – hvis det tyske troppetransportskib var blevet sænket hin aften den 9. april. Regeringen havde derved vundet mere tid til at overveje situationen. Ville den derefter have handlet på samme måde som Norge – kunne regeringen og den danske kongefamilie nå at flygte til Sverige via Nordsjælland og Øresund, og ville man i så fald have gjort forsøget?

Det bliver aldrig opklaret – sikkert er kun, at begivenhederne og den hastige kapitulation den 9. april efterlod et ar – endnu et ar – i den danske folkesjæl.

Norske tilstande

I Norge bevirkede sænkningen af »Blücher«, at regeringen og kongen nåede at flygte fra Oslo. Den norske regering fastslog, at Norge nu var i krig, og norske tropper tog kampen op med tyskerne.

Det var på ingen måde en udsigtsløs kamp – med fornøden assistance fra de allierede var der en rimelig chance for at besejre tyskerne, men den mulighed forsvandt naturligvis, da de allierede trak sig ud af Norge. Først da forlod regeringen og kongen Norge med en besked om, at kampene måtte indstilles: uden støtte fra de allierede sø- og luftstridskræfter kunne den norske hær ikke klare sig.

»Norske tilstande« var herefter uundgæelige. De var for så vidt begyndt allerede 12. april, da *Vidkun Quisling* trådte frem og via den norske radio forkyndte, at nu havde han overtaget rigets styre. Hans regering fik i første omgang kun kort levetid, men Quisling kom igen og blev senere af den tyske rigskommissær Terboven udnævnt til statsminister. Her sad han resten af besættelsen med sine ministre og regerede Norge på tyske bajonetter.

Vidkun Quisling var uddannet som officer, og han havde erhvervet sig et vist ry for sin hjælpeindsats sammen med Fritjof Nansen under hungersnøden i 1920'erne i Sovjetunionen. Det er sagt, at han havde en høj intelligenskvote – til gengæld skulle det vise sig, at hans politiske dømmekraft var sløret – han forstod ikke eller ville ikke forstå sine landsmænd.

Det anslås, at Quisling og hans nazistisk inficerede parti kun havde tilslutning fra nogle få procent af den norske befolkning. Det store flertal af nordmændene hadede og afskyede ham af et godt hjerte, og efter krigen blev han dømt til døden og skudt på Akershus. Da var betegnelsen *quisling* for længst blevet synonym med en landsforræder.

De »norske tilstande« omfattede dog ikke alene den mentale byrde, Quisling og hans marionetregering betød for de frihedselskende nordmænd. Allerede kort efter besættelsen begyndte der at blive vareknaphed i Norge, og gennem alle krigsår måtte en stor del af befolkningen klare sig uden kød, kartofler og vigtige grøntsager. I disse svære år blev der sendt tusinder af madpakker fra Danmark til Norge, og jeg husker stadig, hvilken rørende taknemmelighed nordmændene viste, når de efter krigen fik besøg fra Danmark.

Jo vist, den norske befolkning måtte lide meget under krigen, men hvad var der sket, hvis »Blücher« var nået uskadt igennem til Oslo, og den tyske okkuperationsmagt havde nået at forhindre regeringen og kongen i at flygte – havde den norske regering under tvang handlet nøjagtigt som den danske – bøjet sig og kapituleret?

Enhver må tænke sit. Personligt er jeg ikke i tvivl – resultatet var under alle omstændigheder blevet modstand fulgt af »norske tilstande«. For der er nemlig forskel...

Hamsun – en landssviger...

Quislings regime var en fysisk og mental belastning for de norske, men nordmændene havde endnu en stor sorg at trækkes med – Hamsun, deres verdensberømte digter og forfatter havde taget parti for Tyskland!

I 1936 udgav Knut Hamsun (1859-1952) romanen *Ringens sluttet*, og skønt jeg dengang kun var mindreårig skoledreng, husker jeg meget vel den store opmærksomhed bogen blev til del i den norske presse. Nu havde den 77-årige berømt skrevet sin sidste bog – troede man.

Hamsun var nordmændenes stolthed – her havde den norske nation endnu en gang fostret en verdensberømt søn, en nobelpristager, og hver ny bog fra hans hånd var forsidestof i de norske aviser. Vel var man bevidst om, at Hamsun – bl.a. under påvirkning af Nietzsche – dyrkede det selvstændige, suveræne menneske, men ingen vovede at pådutte ham en nazistisk holdning, eller blot sympati for nazismen.

Men så kom 9. april 1940, den tyske besættelse, Quislings magtovertagelse og regeringen og kongens flugt til England. Og det utænkelige skete – Hamsun tog parti for tyskerne og *mod* englænderne, han besøgte flere gange Hitler, og allerværst, da krigen var slut, og Hitler havde begået selvmord, fremsatte Hamsun en offentlig erklæring med en hyldest til Hitler!

Psykolog på gratis

Nordmændene var lamslåede, ulykkelige, fortvivlede. Hamsun måtte på en eller anden måde drages til ansvar, men digteren fyldte i 1945 86 år, og hvad skulle man stille op? Den gamle mand blev interneret, og myndighederne indledte en proces, der efterhånden udviklede sig til et absurd teater: man forsøgte at påvise, at Hamsun måtte være senil, dement, og han blev tvangsanbragt til mentalundersøgelse på en psykiatrisk klinik.

Efter endt undersøgelse erklærede psykiateren, professor Langfeldt, at Hamsun led af »varigt svækkede åndsevner«.

Den erklæring kom professoren til at fortryde. Da processen omsider var til ende (med en bødestraf til Hamsun på 550.000 kr.) udgav digteren en bog, som

han kaldte *Paa gjengrodede Stier*. Det var ganske vist svært for verdensforfatteren at få denne bog udgivet, men i 1949 udkom den på Gyldendal Norsk Forlag A/S. Hamsun var da 90 år.

»Paa gjengrodede Stier« er et knusende slag mod psykiaterprofessorens klodsede forsøg på at erklære Hamsun senil eller dement. Bogen er nemlig forfattet af en digter med usvækket åndskraft, den er spækket med underfundig humor og skrevet med en overbærende ironi, der kulminerer i Hamsuns ydmyge tilståelse (s.183): »Aa, mine varig svækkede Sjelsevner som gjør mig så dum!«

Dog, ingen var efter denne bog i tvivl om, hvem der var dum, den mentalundersøgte digter eller psykiateren professor Langfeldt, der i øvrigt senere forsøgte at reparere sin fatale fadæse ved på charlatanagtig vis at hævde, at han jo ikke havde tillagt Hamsun *livsvarigt* svækkede åndsevner. Ak ja, den psykiatri...

Men det varede mange år, før nordmændene kom sig efter chokket. I 1978 udgav den danske forfatter *Thorkild Hansen (1927-89)* et digert opus i 3 bind: *Processen mod Hamsun*. Hans værk gav anledning til megen diskussion og adskillig kritik, ikke mindst i Norge. Jeg husker således en radiodialog mellem forfatteren og en norsk universitetsprofessor, der i samtalsens løb temmelig ophidset råbte til Thorkild Hansen: »*De vil da ikke benekte, at Hamsun var nazist?*«. Dog, det spørgsmål ønskede Thorkild Hansen ikke at besvare, men sagde at han ville overlade til sine læsere at tage stilling.

Nazist? – under besættelsen var fronterne trukket skarpt op, og i Norge blev en landsmand med en markeret tyskvenlig holdning uden videre stemplet som nazist – her var ikke plads til en nuanceret holdning. Ganske vist var der nu gået mere end en menneskealder siden krigens ophør, men Hamsuns holdning under besættelsen var altså hverken glemt eller tilgivet...

Vurderet på nutidig afstand kan Hamsun naturligvis ikke sættes i bås som nazist, selv om hans uforbeholdne hyldelse til Hitler unægtelig skurrer fælt. Men det kan ikke fragås, at Hamsun svigtede sine landsmænd – eller det store flertal af dem – der trodsigt og forbitret gjorde front mod tyskerne og mod Quisling og hans medløbere. Og det burde den gamle herre have forstået, han led jo ingenlunde af svækkede åndsevner og han burde have indset, at han sårede det norske folk dybt ved sin holdning.

Men nu har Hamsun været død i over 50 år, og hvad så – vil nogen nordmand i dag undlade at læse hans bøger på grund af hans holdning under krigen – hvor langt rækker hukommelsen, vreden, bitterheden?

Selv tror jeg, at man gør bedst i at adskille kunstnerens værk fra hans person. Det er almindeligt kendt blandt musikinteresserede, at den revolutionært sindede komponist Beethoven oprindeligt havde dediceret sin Eroica symfoni til Napoleon, men at komponisten rev dedikationen i stykker i raseri, da Napoleon lod sig udråbe til kejser.

Hvad nu, hvis Beethoven havde bevaret sin oprindelige beundring for tyrannen og klistret sig op ad ham og hyldet ham under franskmændenes besættelse af Wien. Ville Beethovens prægtige symfonier og hans frihedshyldende opera »Fidello« da have været mindre værd for os i dag? Jeg spørger bare...

Danske tilstande

Som før nævnt – Danmark led ingen større materiel nød under besættelsen, og landet havde en lovlig regering, der kunne støtte sig på folkelig legitimitet, bekræftet ved folketingsvalget marts 1943. Regeringen ophørte imidlertid med at fungere den 29. august 1943, og resten af besættelsen vikarierede det såkaldte departementschefstyre for regeringen, der først trådte officielt tilbage i forbindelse med befrielsen maj 1945.

En illegal modstand udviklede sig, navnlig de sidste år, og den havde efter sagens natur ingen folkelig legitimitet, kun en slags selvbestaltet ledelse i *Frihedsrådet*. Begivenhederne viste imidlertid, at Frihedsrådet ikke havde styr på modstandskampen.

Ifølge en opgørelse foretaget af afdøde retspræsident *Svenning Rytter* (Retsopgøret under og efter Besættelsen, Gyldendal 1953) blev der i Danmark illegalt likvideret, dræbt eller myrdet ca. 400 personer, de fleste i krigens sidste år. Kun ca. 10 pct. af disse var egentlige stikkere, mener Svenning Rytter, der til sammenligning anfører, at der i Norge kun blev dræbt 55 personer som stikkere.

Mange likvideringsbeslutninger blev taget på lokalt niveau, uden Frihedsrådets billigelse. Det overordnede synspunkt var angivelig, at kun egentlige »stikkere«,

dvs. personer der angav danske patrioter til tyskerne, skulle likvideres. Men den begrænsning fungerede slet ikke. Den danske journalist og forfatter *Erik Nørgaard* har i en af sine bøger om besættelsestiden omtalt en dansk patriot, der under sit dæknavn opnåede stor berømmelse efter krigen: når den unge mand fik et tip om formodet stikkeri, undersøgte han selv sagen og påtog sig også selv eksekutionen. Vær's god – en revolverkugle i ryg eller nakke...

Det er indlysende, at mange – sandsynligvis de fleste – af de 400 dræbte mennesker ikke var kvalificerede stikkere. En del af dem var antageligt tyskvenlige mennesker, der havde været lidt for åbenmundede med deres holdning i stedet for at holde kæft. Andre blev dræbt ved en fejltagelse, eller de blev myrdet ud fra forbryderiske hævnmotiver.

Alligevel blev der ikke efter befrielsen foretaget nogen politimæssig undersøgelse af de mange likvideringer. Sagerne blev henlagt efter anbefaling/krav af Frihedsrådets forgrundsfigur *Frode Jakobsen*. Det skete med tilslutning af den daværende justitsminister og den samlede regering.

Det hænder stadig, at historikere eller andre kræver en ny, tilbundsående undersøgelse af de mange stikkerlikvideringer under besættelsen. Men det kræver en regeringsbeslutning! forlanger en gammel modstandsmand, der frejdigt er stået frem og har meldt sig offentligt som en af dem, der var med til at henrette stikkere under krigen (Berlingske Tidende 13. nov. 2004).

»For mit vedkommende var det hårdt mange gange, men jeg overbeviste mig selv om, at Danmark var i krig... I dag med 84 år på bagen føler jeg det som en ære, at jeg fik lov til at gøre en indsats i kampen mod den tyske besættelsesmagt og dens danske håndlangere«.

Ja vist – det må have været hårdt mange gange...

Efter besættelsen fulgte et opgør, der fik et helt forskelligt forløb i Norge og i Danmark. I Norge var der klare linier med krigserklæringen mod Tyskland og den norske regerings flugt til England, efterfulgt af Quislingstyret. Man vidste, hvem der skulle straffes efter krigen. I Danmark havde regeringens samarbejds-politik vildledt befolkningen, fortrinsvis grupper med lav uddannelse, der ikke var i stand til at vurdere realiteterne og skelne ret fra vrangt.

I Norge udtalte lederen af den norske modstandsfront (højesterets præsident) efter krigen, at nu gjaldt det om ikke at tage nogen uskyldige – »de skyldige skal vi nok få fat i«. I Danmark derimod blev ca. 40 000 mennesker allerede de første dage anholdt og indespærret – for som justitsministeren forklarede i Folketinget: »Man har måttet fængsle en mængde personer, og først bag efter skal man til temmelig møjsommeligt at udrede hvert enkelts forhold«. Kun ca. 13.000 af de anholdte blev domfældt.

Man har måttet fængsle – der gik mere end en uge, før det danske retsvæsen kunne overholde grundlovens krav om, at en anholdt skal stilles for en dommer inden 24 timer. De fleste af dem, der var blevet anholdt den første uge, fik først deres sag for retten efter flere måneder, og tusinder måtte da løslades uden sigtelse eller anklage.

De danske tilstande lå hvad retspleje og retssikkerhed angår langt under de norske!

Tilbagevirkende kraft

Det danske retsopgør fandt sted efter love, der var udfærdiget med tilbagevirkende kraft. Det gjaldt også den del af kultureliten, som i skrift eller tale havde givet udtryk for tyskvenlighed eller ligefrem svigtet det nationale sammenhold.

Danmark havde ikke nogen verdensberømt forfatter at fortvivle over, men nok et par afholdte digtere, der havde gjort sig ufordelagtigt bemærket. Blandt dem kan nævnes *Valdemar Rørdam*, der i 1941 i »Fædrelandet« offentliggjorde et hyldestdigt til Hitler, og – værre endnu – den højt skattede *Harald Bergstedt*, der chokerede ved under besættelsen at overtage posten som redaktør af »Fædrelandet«. Han blev efter krigen idømt 2 års fængsel for landsskadelig virksomhed.

Den dag i dag gransker historikere og anmeldere med stor flid i digte og romaner af danske litterater – med det ædle formål at finde passager, der kan udlægges som tyskvenlige eller endda som nazi-inspirerede. Derefter søger disse selvbestaldede detektiver spalteplass til deres sensationelle afsløringer, og de får den altid.

Der er også spalteplads – i rigeligt mål – til afsløringer af erhvervslivets holdning under besættelsen. Det gik bl a ud over den store dansksindede skibsreder *A.P. Møller* (1876-1965), fordi han havde besiddet en mindre aktiepost i Riffel-syndikatet, der producerede våben til tyskerne. *Berlingske Tidende* mente absolut at burde producere en længere artikelserie omkring dette forhold med det resultat, at A.P. Møllers søn *Mærsk Møller* afhændede sin store aktiepost i bladet, som derefter er kommet i norsk eje.

Den journalistiske frihed er højt værdsat, men undertiden går den over gevind. Det sker gerne når redaktøren – som det var tilfældet med Berlingskes chef-redaktør – ikke er i stand til at styre sine sensationshungrende journalister.

Eurotopier

Nordek eller EFTA?

Da der efter 2. verdenskrig blev slået til lyd for dannelsen af en nordisk union, bemærkede man fra norsk side lidt syrligt, at Norge jo ikke har haft de bedste erfaringer med tidligere unioner... Men ikke desto mindre gik nordmændene positivt ind i efterkrigstidens forhandlinger om skabelsen af en nordisk union = *Nordek*.

De første skridt blev taget i 1950'erne med forslag om en vidtgående harmonisering af de nordiske toldregler. Nogen politisk beslutning om dannelsen af Nordek nåede man imidlertid ikke til, for efter vedtagelsen af Romtraktaten (med »de seks« = Tyskland, Frankrig, Italien og Benelux) skyndte Storbritannien sig at invitere til en alternativ markedsdannelse, kaldet EFTA (»de syv« bestående af Storbritannien, Østrig, Schweiz, Portugal, Sverige, Norge og Danmark).

Splittelsen i Europa var altså en kendsgerning. Briterne erkendte imidlertid snart, at EFTA ikke bragte dem de forventede politiske fordele, og snart meldte også Storbritannien sig som kandidat til Fællesmarkedet = EF. Danmark og Norge fulgte trop, og der blev forhandlet på livet løs i Bruxelles, indtil Frankrigs præsident Charles de Gaulle nedlagde veto. På en pressekonference (jan. 1963) erklærede han til briternes forbitrelse, at de endnu ikke var modne til optagelse i Fællesmarkedet!

Da de Gaulle i 1969 trak sig tilbage fra præsidentembedet, blev EF på ny åbnet for ansøgerlandene, men Danmark og Norge var på dette tidspunkt dybt inde i forhandlinger om dannelsen af en nordisk økonomisk union. Hvilken vej skulle man nu vælge?

EF sejrer – i Danmark

Det blev den europæiske! Fremtrædende erhvervsfolk i begge lande erklærede, at en tilslutning til EF ville bringe betydeligt større handelsfordele end NORDEK, og politikerne var lydøre. De satte altså økonomiske hensyn over det historiske og kulturelle fællesskab, der forbinder Norden.

NORDEK var dermed definitivt faldet på gulvet. Sverige og Finland holdt sig indtil videre uden for EF, men i 1972 blev en tiltrædelsestraktat med EF underskrevet af Storbritannien, Irland, Norge og Danmark, således at medlemskabet for disse 4 lande kunne træde i kraft 1. jan. 1973. Men forinden skulle der afholdes folkeafstemninger både i Norge og Danmark!

Nu fulgte en række taktiske overvejelser og drøftelser mellem norske og danske toppolitikere. Hvilket af de 2 lande burde stemme først? Måske kunne afstemningsresultatet i det ene land påvirke afstemningen i det andet land, og det gjaldt jo for politikerne at få et ja i begge lande. Enden blev, at der i Norge skulle stemmes 25. september, i Danmark en uge senere, 2. oktober 1972.

Den norske (vejledende) afstemning kunne følges om aftenen i dansk TV, og de første meldinger var opmuntrende for ja-tilhængerne. De norske TV-folk havde opstillet en drejeskive med en pil, der viste ja-procenten, efterhånden som afstemningsresultaterne indløb, og den var væsentlig over 50 både i Oslo og en række andre sydnorske distrikter.

Tilrejsende politikere fra Danmark begyndte allerede at lykønske deres norske kolleger, men den optimisme skulle vise sig at være en kende forhastet, for efterhånden som resultaterne indløb længere mod nord, faldt ja-procenten dramatisk. I Trondheim var stemmeresultatet fifty-fifty, men i det nordligste Norge blev der kun optalt 20 pct. for tilslutning til EF og 80 pct. nej. Der er langt – meget langt – fra Finmark til Bruxelles...

Det endelige resultat blev, at 53,5 pct. af nordmændene stemte mod norsk indtræden i EF, og Norge afstod derefter fra medlemskab. I Danmark derimod var stemningen i 1972 helt anderledes, og ved valget 2. oktober stemte hele 63,3 pct. ja til EF.

Nej til unionen

Men som årene gik, kølnedes også danskernes holdning til EF, og da EF via Maastricht-traktaten blev ændret til EU – en europæisk union – og denne traktat i 1992 blev sat under afstemning i Danmark, stemte 50,7 pct. imod. På denne baggrund mente mange, at det var ret så dristigt af norske politikere at forsøge en ny norsk afstemning i 1994, denne gang altså om EU, og dette forsøg mislykkedes da også – nordmændene sagde på ny nej, denne gang med 52,1 pct.

Norge stod altså stadig udenfor, men hvad med Danmark? Med en fastholden af det danske nej ville Maastricht-aftalen være faldet på gulvet, og derfor blev en dansk særordning med fire meget omfattende forbehold strikket sammen og præsenteret 1993 i Edinburgh-aftalen, som derefter kun 44 pct. stemte imod. I 1998 stemte 45 pct. mod Amsterdam-traktaten, og i 2000 reagerede mere end 53 pct. mod forslaget om at erstatte kronen med Euro, og det til trods for, at et stort flertal i det danske folketing, alle erhvervslivets organisationer, LO samt størstedelen af pressen var gået helhjertet ind for Euroen.

Dannelsen af Den Europæiske Union og unionens voksende indgreb i deltagerlandenes suverænitet har tilsyneladende skabt en varig splittelse i de europæiske befolkninger. De fleste deltagerlande har ganske vist tiltrådt unionen uden efterfølgende folkeafstemninger, men et tydeligt signal om den folkelige modstand fik man, da den franske præsident Mitterand satte Maastricht-traktaten under afstemning og kun kunne mønstre 51 pct. ja-stemmer.

Også i det nordiske samarbejde er splittelsen en realitet. Norge står stadig udenfor, og nogle hævder, at det er til skade for landet, medens andre påstår, at Norge – en lille nation på kun 4 mio. indbyggere – under alle omstændigheder er tvunget til at følge samme politik som EU. Men det er nok en sandhed med modifikationer, for Norge har naturligvis frihed til at vælge, fravælge, redigere, ændre og tilpasse EU's forordninger og direktiver.

EU-forfatningen

Nogle hævder – og mange frygter – , at det endelige mål for de mest ivrige EU-tilhængere (»flomme-europæerne«) er at skabe en europæisk forbundsstat. Kendsgerningerne er i al fald, at EU-eliten nu søger at få indført en egentlig EU-forfatning, ved hjælp af en såkaldt »forfatningstraktat«. Den omfatter bl.a.

en EU-præsident og en EU-udenrigsminister samt en bestemmelse (artikel I-10.1.) der giver EU-retten forrang for medlemsstaternes ret:

»Forfatningen og den ret, der vedtages af Unionens institutioner under udøvelsen af de beføjelser, der er tildelt denne, har forrang frem for medlemsstaternes ret«.

EU-forfatningen vil altså stå over den danske grundlov. Øverste dommer bliver EF-domstolen, som derved kommer til at stå over den danske højesteret.

Der er dog næppe store chancer for, at disse avancerede EU- drømme nogen sinde vil blive realiseret. Den Europæiske Union har stedse markeret sig som et udpræget elitært projekt, der i de fleste lande mangler folkelig tilslutning og opbakning. Det gælder også i Danmark, hvor folkets flertal ikke synes motiveret for en videregående dansk integration i EU.

Det er vores EU-politikere naturligvis udmærket klar over, og de har derfor altid bestræbt sig på at nedtone betydningen af de mange danske suverænitetsafgivelser til EU.

Denne taktik lykkedes i mange år, men den blev skæbnesvanger, da den konservative statsminister Poul Schlüter sent i 1980'erne hastede hjem fra Bruxelles og mente at kunne berolige sine undersåtter med at »unionen er stendød«. Et par år senere lod han Danmark underskrive Maastricht-traktaten om den Europæiske Union.

»Vi danskere er noget bøvlende«, sagde Schlüter før afstemningen den 2. juni 1992 om Maastricht-traktaten – og han fik ret. Traktaten blev forkastet af det bøvlende folk, men hvem var det, der havde kvajet sig?

Mistroen til EU lever stadig herhjemme, og det bliver nok svært for vore EU-politikere at trække EU's forfatningstraktat ned over hovedet på det bøvlende folk.

Vandrefugle

*Langt højere bjerge så vide på jord
man har, end hvor bjerg kun er bakke
men gerne med slette og grønhøj i nord
vi dannede tage til takke;
vi er ikke skabte til højhed og blæst,
ved jorden at blive, det tjener os bedst*

– Grundtvig

Da jeg mødte min danske kone, var hun kun 20 år, men havde allerede besteget Norges højeste bjerg *Galdhøpiggen* (2469 m).

Det var mere end jeg selv kunne melde om, skønt jeg har tilbragt hele min opvækst i Norge. Jeg havde naturligvis foretaget talrige vandringer i norske bjerge, både på ski om vinteren og til fods om sommeren, og jeg havde cyklet tusinder og atter tusinder af kilometer både i Norge, Sverige og Danmark. Og nu møder jeg en ung dansk pige, der allerede har stået på toppen af Norges og Nordeuropas højeste tinde !

Så jeg fik travlt med at gøre mine hoser grønne, og siden har vi vandret sammen i mere end 5 årtier. Vi har besteget de højeste bjerge i Norge, i Tyrol, i Dolomitterne og i Wales, men det betyder ikke, at vi har forsømt hverken slette eller grønhøj i Danmark.

»Vi er ikke skabte til højhed og blæst« forkynder digteren, men det kan næppe være bjergene han sigter til, eller også kender han dem ikke, for de høje bjerge indbyder aldeles ikke til højhed og blæst, snarere til ydmyghed over for naturen og dens storhed.

– Fra den frodige dal gennem den skyggefulde skov og op på almen med græssende køer og bjældeklang, så langs en plaskende bæk, måske over en glitrende

gletscher, til slut et livtag med stejle og udfordrende klipper, og hvis du når op på tinden, godt udaset, med svedig pande, værkende ben og hamrende hjerte – da har du kun én følelse, og det er ikke højhed eller blæst, kun glæde og lykkelighed.

I Jotunheimen

Det er den norske digter *Aasmund Olafsson Vinje* (1818-70), der har givet Norges højeste og vildeste fjeldområde navnet Jotunheimen = »Jætternes Hjem«. Her finder vi Norges og Nordeuropas højeste bjerg Galdhøpiggen med en blændende udsigt til de mange omgivende tinder, der skyder op over et hav af bølgende gletschere.

Det er ikke svært at nå Galdhøpiggen, lettest fra *Juvasshytta* (1860 m), hvortil man kan køre op i bil fra *Røisheim* i Bøverdalen. Fra denne hytte skal man ganske vist passere *Styggebreen*, men denne bræ er trods sit ildevarslende navn relativt harmløs, i al fald i magsvej, hvor man blot trasker i sporet på dem, der har gået der i forvejen. Der er kun 600 m stigning til toppen, ingen tekniske vanskeligheder, og turen op og ned kan mageligt klares på 5-6 timer.

Men er man ikke til bræer, men alligevel gerne vil nyde Jotunheimens storslæde fjeldpanorama, så tager man (også i bil) over *Valdresflya* til *Gjendesheim* ved søen *Gjende*. Her begynder – eller ender – en af de prægtigste vandringer i Europa, selv i Alperne oplever man ikke magen. Det var her, Peer Gynt red på en rensdyrbuk hen over *Besseggen*, som han fejlagtigt kalder Gjendineggen, da den kække pralhans beretter en gammel skrøne for mor Aase:

Har du set den Gendin-eggen nogen gang?

Den er halve milen lang,

hvas bortefter som en lja.

Udfor bræer, skred og lider

rakt nedover urder grå,

kan en se til begge sider

lukt i vandene som blunder

svarte, tunge, mer end tretten-

hundred alen nedenunder. -

En blændende naturbeskrivelse! Men Peers fantasi er løbet af med ham – han har nemlig digtet sig selv ind i et gammel folkeeventyr, som hans mor for længe har hørt som ung pige. Dertil kommer, at Peer – sin vane tro – har overdrevet sin skildring: Besseggen er ganske vist flankeret af 2 store søer (Gjende på den ene side og *Bessvandet* på den anden), men selve kammen er på ingen måde faretruende. Vel er den på det nederste stykke temmelig stejl, men de fleste steder et par meter bred, og den passerer hvert år af talrige bjergvandrere.

Besseggen kan varmt anbefales alle danske turister, der befinder sig på ferie i Jotunheimen eller der i nærheden: den er en enestående oplevelse, men tag turen til fods og ikke på en rensdyrbuk!

Nordøst for Jotunheimen ligger *Rondane*, som er en del af Dovrefjeld. Også her findes glimrende terræn for vandrefugle, og om sommeren er der ingen snebræer at forcere. I Rondane har man endda chancen for at møde *Dovregubben*. Han holder nemlig hof med sine trolde i *Rondeslottet*, der er Rondanes højeste bjerg, lidt besværligt, men ufarligt at besøge.

På sletter og grønhøje

Blandt de »flade« lande i Vesteuropa er Danmark – i forhold til sin størrelse – vel sagtens det land, der byder på de fleste vandreområder. Nærmest kommer England, hvor *The National Trust* bestyrer en række prægtige naturområder, en gave til alle vandrefugle, velegnede også for pensionister.

Prøv fx. en vandring langs den engelske sydkyst – her går man på flot anlagte stier – i vekslende højde, ofte halvtreds, men sjældent mere end hundrede meter over vandspejlet. Anstrengelserne er absolut til at overkomme, og de belønnes rigeligt med fængslende udsyn til den bugtede og indskårne kystlinje og ud over den engelske kanal, hvor øjet stadigt fanges og fascineres af vekslende lysvirkninger, glitrende spejlinger i vandet og bølgernes leg og skumsprøjt over klipper og skær.

Og så møder man til stadighed engelske friluftsskere på stien – mange af dem er pensionister – og man får sig en hyggelig snak. Englænderne er nemlig mestre i at føre en venlig, men uforpligtende samtale. Her på vandrestierne begyndes der næsten altid med vejret, et neutralt og derfor altid brugbart samtaleemne.

Mange englændere har været i Danmark og taler gerne om deres besøg her. Nice country – Indeed...

Ja vist er det da et dejligt land! skønt det unægteligt er ikke så lidt fladere end England. Alligevel er der terræn nok til de vandrelystne, der heller ikke i Danmark behøver at mangle impulser og vejledning. Bogen *Fredede områder i Danmark* (udgivet på Danmarks Naturfredningsforenings Forlag) indeholder beskrivelser af hen ved 500 fredede områder. De er markeret og nummereret på Geodætisk Instituts kort i målestok 1:200.000 forrest i bogen, og derefter følger skitser og beskrivelser af hvert enkelt område, i mange tilfælde med oplysninger om dets historie og særpræg.

Desuden har Skov-og Naturstyrelsen produceret et stort antal foldere forsynet med kort, skitser og beskrivelser og turforslag både til fredede og ikke-fredede naturområder, og også amterne og en række turistkontorer har bidraget flittigt med brochurer og beskrivelser.

Himmelbjerget

Vort foretrukne vandreområde i Danmark er *Søhøjlandet*, der krones af »Himmelbjerget« med sine 147 m. Uden for Danmark vil man næppe betegne terrænet her som højland, og jeg husker udmærket, hvorledes mine norske skolekammerater var ved at falde om af grin, når talen faldt på Himmelbjerget, som de opfattede som Danmarks højeste punkt. Det blev ikke mindre morsomt, når jeg prøvede at forklare dem, at der skam findes et højere punkt i Danmark på hele 172 m!

Inden vi besøger Søhøjlandet, tager vi først hen til »Det store vandskel«, hvor Gudenåen og Skjern Å har deres udspring på hver side af hærvejen og det jyske højdedrag. Gudenåen er Danmarks længste å, Skjern Å den vandrigeste. Gudenåens udspring er lettest at fiksere, for denne å pibler synligt frem af jorden, mellem sten og grus, nyfødt og ren, men den vokser sig hurtigt større, næret af talrige væld og kilder. Mellem Resenbro og Kongensbro kan man vandre langs Gudenåen ad den gamle træksti, hvor man før jernbanens tid lod heste trække pramme med gods fra Randers til Silkeborg.

Men målet er altså Himmelbjerget, som kan nås fra syd i bil – en udflugt, der i Østrig spøgefuldt ville blive omtalt som »müheloses Bergerlebnis«. Men på bjer-

gets nordside er der udmærket terræn for vandrefugle. Vi foretrækker at tage turen ned til søen ad stejle stier, der fører forbi H.C. Andersens bæk et stykke nede. Her har den verdensberømte digter dvælet, og hvem ved, måske har han samtidigt undfanget et eventyr?

Her er navnlig smukt om foråret, i maj måned, når solen kaster sine gyldne stråler i bundter ned over træernes blade, og et væld af grønne farver lyser vandreren i møde, medens den glitrende blå Julsø anes dybt nede. Nået helt ned til søen går vi hen til færgestedet og begynder opstigningen til tårnet, nu på en bred og magelig sti, sølle 100 m lodret højdeforskel, ikke noget der kan tage pusten fra en veltrænet pensionist! Der er endda anbragt bænke langs stien, hvorfra man i ro og mag kan nyde synet af de bølgende lyngbakker, med Julsø i baggrunden, kranset af lysegrønne skove.

Jo, vist er der smukt i Søhøjlandet, men selv når jeg færdes der, drømmer jeg om det norske højfjeld, om Jotunheimen, Trollheimen, Dovre, Rondane, Hardangervidda, om bjergkamme og dristige tinder, om bræer, plaskende bække og brusende fossefald.

Den drøm svinder aldrig – den er en del af min norske arv...

Min norske arv – Essays om norsk og dansk
Af Knud Wieth-Knudsen

Knud Wieth-Knudsen er dansk født, men er opvokset i Norge og student fra Trondheim Katedralskole. Som voksen bosatte han sig i Danmark og blev cand. polit fra Københavns Universitet, hvorefter han har gjort karriere i den danske statsadministration.

“Min norske arv” handler både om Norge og Danmark, om de to broderfolk og deres historie, og om forskellen på nordmænd og danskere. Forfatteren har levet i begge lande og oplever stadig arven fra Norge som en del af sin identitet.

ISBN 87-990103-1-3